

A tartalomból:

Dr. Wallenstein Zoltán pécsi főrabbi: A Megilla tanítása — Abádi Imre: Antokolsky elégtételt kap (elbeszélés) — Gervai Sándor: Salom Asch — (tanulmány) — Vihar Béla: Messze... (vers) — Sós Ernő: „Szenes Adolf: a zsidók a matematika történetében“ — Lakos András: Anyám emléke (vers) — Sass Irén: „Van egy nép elszórva...“ — Szabó Imre: Régi világ (elbeszélés) — Sass Irén: Debóra (vers) — Balassa Lili: Händel bibliai oratóriumai — Szélpál Árpád: Emberek (vers) — Új könyvek — Krónika és Szemle — Öt illusztráció.

**ULT
ÉS JÖVŐ**

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó 15-én

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő.

SÍRKÖVEK Farkasréten, Margittánál

XII., Sasadi-út 177

59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett

Telefon: 457-159



Visó Máckné

HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám.
Hajfestés szakszerűen

BUDAPEST

Károly-körút 25, félem.

[Király-utcasarok]

Telefon: 330-693

Szenzációs árat fizetek

használt férfi-, női ruhákért, fehérneműért,
zongorát, pianinót, szőnyeget, ékszert, ezüstöt
veszek. Hívásra jövök, vidékről is. Telefon:
427-122. VII. ker., Erzsébet-körút 32. szám.

GERSTL G. udvarban

Betegtoló és önhajtású kocsik, „DAC” gyermekkocsik

nagy választékban.

LÓWY IMRE

SIESTA

JÁRMŰRAKTÁRA

BUDAPEST, VII., DAMJANICH-UTCA 49.

TELEFON: 420-656.

Betegtolókocsi kölcsönzés. Kérjen díjtalan prospektust.

Karmel ארחות כשר Penzió Budapesten

VI., Andrássy-út 43. Telefon: 225-434
225-664

Villamos- és autobuszösszeköttetés a város minden részébe.

Elsőrendű családi penzió a város központjában, tel-
jesen újonnan berendezve. Legnagyobb kényelem,
modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó
vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő
konyha. Kívánatra diétikus ellátás. Figyelmes ki-
szolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és
melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság
ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. *Előzetes
szobafoglalás.* Szíveskedjék nagybecsű látogatásával
bennünket megtisztelni.

1 recamier + **4** szék = **2** személyes

RECAMIER

Szab. bej.

ÜLÉS, FEKVÉS

EPEDA, LÁNCZ KÁRPITOS

Podmaniczky-utca 19

FŐTELAGY



78 P



TELEFON: Használt férfi, női ruhát, fehérneműt,
340-967 cipőt, szőnyeget, hagyatékot, egész ház-
tartást, zálogtárgyat és mindent veszek.

Nutovits, VIII., Népszínház-u. 26

VIDÉKRE IS MEGYEK

BARBIEN késnélküli borotválópor
MINDENKIT MEGHÓDÍT

Kérjen árajánlatot!

BARBIEN VEGYIPAR, BUDAPEST, VI., KIRÁLY-U. 30.

Telefon: 426-210.

Leány- és fiúruha,

Leány- és fiúkabát



LITZMANN IRMA

Budapest, VI. ker.,

Király-utca 18. sz.

PERZSASZŐNYEGET

LEGMAGASABB ÁRON

VESZ STERNBERG

DOB-UTCA 2. TELEFON: 224-246

MULT ÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXXIII. ÉVF. 1943 MÁRCIUS

DR. WALLENSTEIN ZOLTÁN pécsi főrabbi:

A MEGILLA TANÍTÁSA

Púrim az erkölcsi világrend eszméjének ünnepe. Eszter könyve, a Megilla, mely a gyűlölet elbukásának példáját és az emberi tisztességérzet s az isteni igazságszolgáltatás diadalának hitét világképbe rögzíti, nemcsak a liturgiába került bele, hanem a zsidó nép körében is a legnépszerűbb olvasmány lett. Íróját nem ismerjük. Bizonyos azonban, ha nem is volt próféta, mégis a jövőbe látott. Megértette a történelem összefüggéseit és prófétikus erővel jósolta meg a púrim örökkévalóságát: a bűn és bűnhődés örökérvényű igazságát, a jóság és emberiség győzelmét az ármánnyal és gyűlölködéssel szemben.

Eszter megillája: a reménység és az erőnyújtás bátorító szent tekerese és az Istenben s az emberiségben való hit diadalának elbeszélő művészete s kanonizált emlékeztetője.

Újból itt van a púrim. Ismét kinyitjuk a megillát: az örök zsidó derülést sugárzó, égi-izenetes rádiókat. Az örökkévalóság adóállomásáról közvetít s zavar nélküli, világos, tiszta a beszéde: ne csüggedjete! Emberi akarások és világtörténeti vajadások fölött az Isten törvénye uralkodik!

Az emberiség lelkének legtisztább hangjai szólnak hozzánk rajta keresztül: Hit, Erkölcs, Remény, Jóság, Szeretet, Embertestvériség, Szabadság, Igazság!

Eszter-böjtös nehéz időkben hallgassuk meg, mit izen az örökkévalóság adóállomásáról a mai zsidóságnak...

*

Ne felejtsük el, hogy a *nietschei* ígét: „Élj veszélyesen!” egyedül Izráel valósította meg: élni örökös fenyegettségben egy eszme miatt és ennek kedvéért — és meg is halni inkább, semmint azt feladni: *zsidó sors és zsidó vállalkozás*. De az élet igazi értelmét, teljességét, örömeit azok tudják és értik igazán, akik ilyen *veszélyesen* élnek, kikre szüntelenül villog a sötétből a leselkedő veszedelem, kik fokozottabban látják az élet fényességét, a folyton közellevő balsors, gyűlölet halálos sötétje mellett.

*Élj, vigadj a szép jelenben,
Míg napjaid csendben folynak,*

*Mert az élet tovarebben
És nem biztos ám a holnap.*

Ez a kis dal a „Leitmotiv“-ja *Mereskovszkij* híres reneszánsz-regényének. „*Nem biztos ám a holnap*“ — figyelmezteti az évezredek tapasztalat a zsidót, élj és örülj, ha kicsit békén hagynak, — neked tíz-húsz esztendei nyugalom: reneszánsz és megújulás, mert erőt kell gyűjtened, ki tudja hányadszor és ki tudja, mennyi időre megint! Szereti a zsidó az életet, ha nincs is hajlama, hogy igazán átadja magát a felelőtlen és gondtalan nagy mulatásnak. Olyan, már szinte animálisan önfeledt vidámságot, amilyen *Rubens* vagy *Jordaens* németalföldi kereszképeiről harsog, zsidókról sohasem lehetne festeni. Inkább a csendes, kisebb örömeket kedveli a zsidó, az apróbb, szűkkörűbb, de termékenyebb, maradandóbb gyönyörűségeket, — hasonlóan minden erősen racionális néphez, például a franciához. Ez teszi hajlamossá a civilizáció, a kényelem, a kultúra nagy élvezésére és keresésére, a szép és értékes dolgok becsülésére és gyűjtésére. Mint méh a virágok porát: igyekszik Izráel mindenütt, amerre sorsa viszi, magáévá tenni más népek szellemi kincseit.

Mit ad mindezért cserébe a zsidóság? Minden emberi faj, akarva vagy akaratlanul, kultúrájával többé vagy kevésbé részese: hozzájárulója és adója az egész emberi műveltségnek. *A zsidóság lelkiismerete tiszta, mérlege világos: nem voltunk hálátlanok a becses ajándékokért. Nem tartottuk önzőn magunknál Előázsia kultúrkincseit, hanem áthoztuk a spirituális értékeket Európába, Spanyol-Arábia filozófiai kincseit a nyugati nemzetekhez, franciákhoz, olaszokhoz, a német civilizációt a lengyelekhez és oroszokhoz.*

A legtöbbet azonban a magunkból adtuk a világnak. Az Egyetlen Úristen eszméjét a zsidóság fakasztotta a lelkéből. Megteremtettük a világ első nemzetekfölötti vallását, ebből eredt a Nyugat és az Izlám hite. Megajándékoztuk az emberiséget szent könyveinkkel, s a bibliával megteremtjük Európa hajdan szilaj népeinek erkölcsi és magasabb művelődési alapjait. Zsidó bölcselők adják tovább Aristoteles és az arab filozófusok tanításait és segítenek kialakítani a keresztény középkor skolasztikus vallásbölcseletét.

A humanizmus és a reformáció „vissza a Bibliához“ jelzővel kezdődik s így a mi Szentírásunk járul hozzá az újkor kultúrájának elindításához, az európai gondolkodás humánusabbá, szabadabbá és emberjogosabbá alakításához. A zsidóság formálja meg Európa kereskedelmi és gazdasági kultúrájának alapjait. Werner Sombart egész könyvet szentel ez irányú óriási munkásságának. Benfey és mások szerint a zsidóság útján kerül nyugatra az európai mesekincs. A nyugati embert a középkori kötöttség alól való szellemi feloldatásában a humanizmuson, valóságos fölszabadításában pedig a modern gazdálkodáson keresztül a zsidó szellem támogatja. A XVII. és főleg a XVIII. századtól kezdve megindul az asszimilációs törekvés: a zsidóság ezentúl kultúrájával és szellemi célkitűzéseivel is teljesen a környező népeket gazdagítja.

Minden koron át, szabadságához és képességéhez mérten teljes erejével szolgálta népünk az egyetemes emberiséget.

Évezredek távolában gyulladt ki a héber láng a lobogó csipkebokorban. Kigyúlt, hogy mint pásztortűz a hűvös éjszakában, Istenhez hívja, szeretettel átmelegítse a didergő emberiséget.

VIHAR BÉLA:

MESSZE...

Mint ama bibliai halászok
úgy ültünk mi számkivetett társak és barátok
az ég Tengerének partján,
hol lemerve az emlékezés hálóját,
messzi hazánkra és sorsunkra gondoltunk.
a csillagok pedig mint aranyló gályák
lassú ünnepélyességgel úsztak el
távolí örök útjaikra
a kéklő hullámok fodrán.

Ekkor az én atyámra, az Istenre
és Kedvesemre emlékeztem
s az árnyak sötét keresztje alatt
szemem megtelt a szomorúak könnyével,
majd mint az éjben lobogó hajó,
vagy mint fénylő őshalak a mélyből,
jöttek az esti órák rajzó csillagai,
hogy szent gondolatokat
és Kedvesemnek szerelmét hozzák el.



Eszter megkoronázása (Florenzi gobelin)

ABÁDI IMRE: ANTOKOLSKY ELÉGTÉTELT KAP

— Egy híres zsidó szobrász életéből —

Az ifjú Antokolsky templomban volt még a reggeli *sacharitnál*, hogy — apja halálának évfordulója lévén — kaddist mondjon. Emiatt nem volt látható az akadémián folyosóján, pedig az elméleti órák már mindenütt megkezdődtek és a nagy közös műteremben is dolgoztak már, amikor a szolgák, az igazgató rendelkezésére, sőt a leggondosabb ellenőrzése mellett, lehordták az ötödik emelet fölött lévő padlásszobából minden egyes megkezdett és befejezett stúdiumát, az agyagosládáját és szerszámait. Egy új mintázóállványt is hozatott részére a direktor és ő maga helyezte azt el a terem legjobb helyén. Ez a leköltöztetés különben az akadémia reggeli óráinak szenzációja lett, mert a lehordott stúdiumok egy-kettőre tanuságot tettek arról, még a laikus előtt is, hogy egy istenáldotta tehetség vonult be az akadémiára. Néhány perc alatt az épület minden zugában arról beszéltek, hogy a nagy mintázó-teremben az *eredeti látás*, az *egyéni technika* szenzációja vár minden művészjelöltre és minden professzorra. Fent, a rossz világítású padlásszobában derengett fel a plasztikai művészet újjászületése, amely minden maradi felfogást és önhittséget, minden akadémiai tantételt és dogmát rövidesen ledönt és illuzóriussá tesz. A tanárjelöltek, a mesterségbeli tudás magoloncai és vérszegény, erőtlen majmolói, az üres órájú professzorok és valamennyi művésznövendék, aki a nagy teremben dolgozott, odasietett az egymás mellé állított mintázatok elé és meghámulva, vagy fellelkesülve az új művészi revelációtól — megérteni, vagy elviselni próbálta a „*fiatal bócher*“, a „*halvány talmudista*“, a „*tincses rabbi*“ mindent felforgató géniuszának villámütészerű hatását. Szó nélkül, néma ámulattal álltak meg az állványokra rakott figurák előtt, amíg a nagy csendben egy fekete, sovány, sasorrú fiatalember meg nem szólalt:

— Uraim, sutra rakhatunk mindent, amit eddig tanultunk, amit tudunk és hittünk!

— Akár össze is törhetjük, amit eddig csináltunk!

— Össze — szólt meggyőződéssel egy harmadik.

— Minden vonala, minden fogása és mozdulása egyéni érték, teljesen új művészet és amellet magalélegző élet.

Egy fiatal szobrásznövendék formáló-palcájával odamutatott az egyik fej ádámcsutkájára és azt mondta:

— Ne a száját nézd, hanem ezt. Ez mozog, ebben élet van...

— Honnan vette ez a tincses rabbi ezt a fölényes technikai bravurt? — kérdezte egy másik.

— Ezt az eredetiséget... — korigálta a kérdést egy harmadik.

— Honnan vette, honnan vette?! — ismételte egy idősebb professzor, aki előttük állt és mindjárt feleletet is adott rá: — *Hatezeréves kultúra emanációja ez*, kedves barátaim, egy hatezeréves kultúra tükröződése, egy-egy felvilágosító sugára, ezen a kis talmudistán keresztül emanálódva. Vagy ha a művészi készség egyszerűen csak kézügyesség, testi adottság, akkor azt is mondhatjuk, hogy nem más ez, mint atavisztikus jelenség, ha jobban tetszik, de körülbelül egyre megy... És vegyük tekintetbe azt is, hogy a görög kultúra, különösen a hódítások után, milyen nagy hatással volt a zsidóságra, de nemcsak a görög nyelv és irodalom, hanem a *görög bölcsélet és a művészet is*, amely, különösen a plasztikában, ma is felülmulhatatlan. A Júdeát megszállva tartó görög katonák és tisztviselők között nagyon sok volt a *költő*, a *bölcsész*, meg *művész*. És ami kultúrértéket oda magukkal vittek, azt mind fölszívta, magába olvasztotta a zsidóság, miközben a görög nyelv lett az intelligencia nyelve Izrael föld-

jén, annyira, hogy a héber nyelvet már csak a föld népe beszélte... Mily tisztán látta *Heine* a zsidóság erejét és szerepét, amikor az exotikus *Liána-virághoz* hasonlította a zsidóságot, s mint ilyen, talaj nélkül hanyódik a népek viharos tengerén. ugyanúgy a szerves világból szedi táplálékát, hogy bimbóútódja számára kitermelhesse annak különös összetételét... *Mily világosan határozta meg a zsidóság sorsát és küldetését, az idő árjában, küldetésének terhegyével, lelkületének méhében: évezredenként bontva ki gyümölcstermő és időt formáló virágait: amikor a hellenizmussal tágitott judaizmusban látta a jövő vallását rejleni, amelyet, bárhogyan is, egészen bizonyos, hogy zsidó fog megtalálni.* Mert bennük megvan elveszhetetlenül és pusztíthatatlanul a *vallás adománya, az idők bölcsesége*... Mind ennek a megértéséhez és illusztrálására eklatáns példával szolgál most ez a mi talmudistánk is, mert nemcsak a fizikában törvény ám az energia megmaradásának az elve (bár a kémiából talán még találóbb lenne a példa), de analóg jelenséggel állunk szemben a kultúra és a szellem világában is; a kultúra tárgyi produktumait megsemmisítheti az idő, elpusztíthatja a vízár, a tűz, a győzelmes ellenség, de magát a kulturális erőt soha, mert az örökéletű és revelálódik még akkor is, ha hosszú századokon át volt is lefojtva; *ez pedig a kultúra megmaradásának az elve és ténye*... Itt van előttünk vitathatatlanul dokumentálódva: egy talmudfóliánsokon felnőtt generáció sarja, aki a plasztikai művészet atavisztikus erejét, bámulatos finomságát, egészen eredeti modorát, senkitől el nem lesett, be nem tanult művészi készségét hozza, íme...

— Nagy filozemita lett az öreg — sügött össze két fiatalember a háta mögött.

— Mindig is az volt.

— Bámulatos tudású ember, az bizonyos.

— Éppen azért.

— ...Azért mondom, fiatal barátaim, és vallom mindhaláláig, hogy a tehetségnek nem kell iskola, mert a tehetséget nem lehet kieroszakolni, tehetséget nem lehet mesterségesen létrehozni...

— Csak elnyomni, elgáncsolni, letagadni — gondolták többen, mosolyosan pillantva az igazgató felé, aki még ki- és bejárkált és intézkedett.

— ...A *tehetségnek*, kedves barátaim, *csak módot és lehetőséget kell nyújtani a kibontakozásra*. Ha az iskola ezt a szerepet be tudja tölteni, akkor már meg is van a létjoga, akkor hivatásának teljes mértékben eleget tesz. De ha még ennek az elemi feladatnak a magaslatán sem áll, akkor teljesen illuzórius intézménynek tekinthető és csak annál kirívóbb lesz, hogy az *iskola és a tehetség: két ellentétes pólus*... és hogy a *tehetség csinálhat iskolát, de az iskola tehetséget soha*... Nem mondom azt...

Ebben a pillanatban sietve lépett be *Antokolsky*, hóna alatt a kis zacskóval, amelyben *imaleplét*, *szidurját* és a *tefilint* tartotta. Egészen sápadt volt, mert nagyon sietett, hogy el ne késsen, de azért is, mivel jelen szeretett volna lenni kész dolgainak a leszállításánál.

— Nézd — szólt egy fiatal tanárjelölt a mellette álló kollégájához — mennyire hasonlít a *Nazarétihez*

— Döbbenetes hasonlóság! — felelt a fiatalember. — Igen, csak így nézhetett ki...

— Nézd a szeméit, milyen mélyek...

— Kedvem volna lefesteni: *Nazaréti a műteremben*. Remélem, nem lenne ellenére...

— Kérdés, ez ortodox zsidó... ezeknek tilos magukat lefesteni, fényképeztetni, úgy hallottam...

Antokolsky ezalatt tétován közeledett a csoporthoz, amelynek minden egyes tagja bemutatkozott neki. Lesegítették a kabátját, holmijának helyet adtak az egyik szekrényben és miközben magára vette vászonköpenyét és a modellje iránt érdeklődött a szolgánál, az öreg professzor közelebb lépett hozzá és így szólt:

— Mélyen tisztelt barátom, üdvözlöm önt körünkben, mint a plasztikai művészet megmerevedett hagyományainak egészen váratlanul fellépő *újítóját*, vagy helyesebben szólva, a *hosszú stagnálásra tisztító vihart hozó megváltóját*, akinek az indulását figyelve, világosan láthatjuk, hogy *veszteglő vitorlásunkat a mozdulatlanságában áporodott vizekről új állomások felé fogja vinni*. Boldogok vagyunk, hogy mint kortársai, tanui lehetünk ennek a nagy művészi eseménynek. Minden művész társa örülhet, hogy a közelében lehet önnek és láthatja az ön művészi készségét, egészen eredeti megnyilatkozásait...

E szavakra *Antokolsky* az első pillanatban meglepődött és a nagyherceg látogatása ellenére is csak rossz tréfára gondolt és még jobban elsápadt. De amikor az igazgató is melegen szorongatta a kezét és annak a reménynek adott kifejezést, hogy itt lent sokkal jobb hangulatban fog dolgozni, zavara szünni kezdett ugyan, fájdalma és önérzete azonban nem nyugodott és úgy érezte, hogy mondania kellene egyet-mást az igazgatónak:

— Kellett önnek a nagyherceg szemrehányása? Azt

hiszi ön, igazgató úr, most már tiszta és zavartalan az örömem, hogy rázogatja a kezemet? Vehetem önt, mint embert, komolyan ezentúl? Tisztelettel nézhetek önre? Ha megmutatta volna, hogy fölötte áll minden előítéletnek és elfogultságnak és csak a tehetséggel megáldott, vagy megvert művészt látja bennem, akkor tisztelettel tudnék nézni önre. Igen, ha a nagyherceg nyomása és dorgatóriuma nélkül volna részem ebben a figyelemben és megbecsülésben, akkor komolyan venném önt, akkor jól érezném magamat, amikor arra méltat, hogy a kezét nyújtja nekem, de így...

Bánatosan pillantott az igazgatóra és már csak egy hajszálon múlt, hogy mindezt meg nem mondta neki, de aztán csak köszönetet, néhány hálás szót rebegetve, odafordult a modelljéhez, hogy a további munkához beállítsa.

FODOR FÜLÖP. Húsz éve lett most, hogy *Fodor Fülöp* a *Múlt és Jövő* kötetébe lépett. Azóta hűséggel és odaadással teljesítette a vállalt és nehéz feladatot, ebben a leg-súlyosabb időben, amelyet történetinek szoktunk nevezni. A zsidó kultúra terjesztése nemes misszió, de sokszor, bizony, harccal, küzdelemmel jár. *Fodor Fülöp* nemcsak foglalkozást, hanem *hivatást* lát mindig missziós munkájában: megtörni a közömbösséget, belevinni a zsidó lelkekbe a zsidó kultúrérdeklődést és az áldozatkészség szükségességének tudatát. Ezt a hivatást folytatja lankadatlan erővel és rászolgált arra, hogy szeretettel álljunk meg és köszöntsük munkásságának húszéves jubileumán.



Eszter Áhásvérus előtt (Florenai gobelin)

GERVAI SÁNDOR:

A MEGVÁLTÁS UTÁN SÓVÁRGÓ EMBER

Salom Asch évek óta divatos és népszerű író. Sikereit annak köszönheti, hogy közönsége, — ez a világ különböző nyelvein beszélő olvasótábor, — végzetesen félreértette. Azt hitték, nem több, mint kellemes elbeszélő, aki igen kedves, könnyes-bájos történeteket tud írni egy különös, furcsa és alapjában véve ismeretlen világról, a zsidó városnegyed, a zsidó utca és a jiddis ember bonyolult életéről. Nem vették észre, hogy elbeszéléseit, regényeit és színműveit egyetlen hatalmas eszme mozgatja, a *megváltás eszméje, a messiási eszme*, amely Salom Ascht úgy avatja zsidó íróvá, mint a prófétákat az isteni szó, hívás elhangzása „Isten szolgájává“.

Salom Asch ezt az eszmét saját lelkiismeretének megfelelően a kifelé, a világ felé forduló (extravertált) személyiség szemszögéből nézve fejezi ki. Ez a magatartás a világgal szemben tárgyilagos. Salom Aschnál a személyiség és a lét állandó kapcsolatban állanak egymással s a világ közvetlenül hat az „Én“-jére. A valóság érintésére kitárult lelke folyton új élményeket szív magába: átöleli a dolgokat s e szellemi nászból az állandóan változó élet eleven szülőttei népesítik be a lélek világát. Ez Salom Asch egyéniségének titka s ezért lesz a valóság pontos megfigyelője, aprólékos rajzolója, akinek minden árnyalat, minden mozdulat fontos és jelentős. Tárcáiban és rövidebb lélekzetű elbeszéléseiben, — itt elsősorban *Képek a gettóból* és *Avrumele megjött* címen kötetbe foglalt írásaira gondolok — folt nélküli tisztaságban szembe-tűnik ez az erénye.

Salom Asch, a valóság, „az adott világ varázsainak mérnöke“, sóvárog a megváltás után: s ha körülnéz a világban, hasonló érzésektől hajtott embereket lát Pétervárott, Varsóban és Moszkvában. Az a sötét csillogású hullámvás, amely a háborúban álló cári Oroszországot vadul csapkodja, magával sodorja nemcsak az elégedetlen orosz ipari munkásságot és töredékeiben a parasztságot és értelmiséget, hanem a szűk zsidó negyedekbe zsúfolt zsidókat is. Az öregek hűek maradnak a hagyományokhoz s a megváltást a szertartások betartásától és a szent tanokkal való foglalkozástól várják, a fiatalok a korszerű eszmékért lelkesednek s ezek megvalósításától remélik az egész közösség, a nagy világ, az emberiség megváltását, s ha ez megtörténik, saját megváltásukat is. A szenvedés nem riasztja meg őket; ha elérkezik a kivégzés órája s megtudják, hogy nem kaptak kegyelmet, nyugodtan fogadják a halált, mint a fiatal Dávid, aki az iskolából szökik a forradalmárok közé s ifjúságának ártatlanságával, szándékainak tisztaságával szinte rokonszenvesé teszi az eszmét, amelyet képvisel és kivégzése szíven üti az olvasót. Salom Asch egyik legszebben megrajzolt alakja Dávid, a forradalmár diák. Az író nagyon közel érezte magához, benne akarta megalkotni azt az embert, aki meghal a közösségért. Halála fölött érzett megrendülése őszinte: nemcsak az ember semmisült meg, hanem egy eszme is végzetesen megsérült: az egyén hiába áldozza fel magát, a közösség személytelen s nincs elég finomság benne, hogy azokat, akik meg akarták váltani, értékelje. Jelszavak kellene: más nem fontos. S a sorok közül is figyelmeztet Salom Asch: a politika nem váltja meg az embert.

„Szegénység és szomorúság termékeny vetőmagvak a hit kenyere számára“ — vallja Salom Asch abban a művében, amelyben a legtisztább művészi eszközökkel sikerült megalkotnia egyik legrokonszenvesebb alakját: „A zsoldáros“-t, aki a kietlenségig sivár, húsbamarkoló s lélekmarcangoló nélkülözések földjén, egy lengyelzsidó község testileg, szellemileg elnyomott gyülekezetéből nő örök jelképévé az Isten országa után sóvárgó, nyomorban tengődő lengyelzsidónak, aki nem tudós, nem bölcse, nem pap, hanem ember a hilléli fajtából, zsidó a baalsémi lelkiek közül, aki „nem jutott el a legmagasabb hegycsúcsokra, ahol az örök hó fekszik: a kabbala meg nem hódított végtelensége, aki nem merült alá fenékgig a mély vizekbe, amelyek hasonlatosak a talmud magyarázataihoz, de nem is jutott el a talmudi vitatkozás gyökerekből és gallyakból font őserdejéig. Csak lassan haladt előre a

hagyomány köves útján, annál inkább szeretett a legenda derűs szigetein és a jámborság üdítő patakjainak partján időzni.“ (*A zsoldáros.*) A regényt ennek a szelíd, jószágtól és szeretettől duzzadó férfinak az élete uralja, de a háttérben Salom Asch felvonultatja azokat az embereket is, akik családjukat elhagyják, hogy egy szent pap udvarában tartózkodhassanak s míg itt imádkoznak, böjtölnek, táncolnak s önsanyargatással akarják az Istennel való találkozást kierősztatni, nyugodtan türik, hogy odahaza feleségük megszakadjon a munkában, gyermekeik rongyosan járjanak s gazda nélküli otthonukban hajlékot találjon a babona, a betegség és az ostobaság. A rajongásba és átszellemültségbe fulladt vallásosság országútján menetel ez a tömeg, caddikjaival az élen, a megváltás felé s már nem is a cél a fontos, hanem ez az állandó készenlét a megváltás fogadására és üdvözlésére. „mert — mondják — a bírásnál többet jelent a vágyódás és az akará. Mert végtelen a szomj és csekély az ital.“ Ez a *Zsoldáros* üzenete; de kérdés, elég-e arra, hogy megjavítsa a tömegek életét.

Az a „nem“, amely a szenvedők elégedetlenségét fejezi ki, titkos népszavazás a gettó sorsa fölött: a szellem megmerevedett, nem nyújt többé hitet, reményt, vigaszt. a gazdasági rabszolgaság már az örület karjaiba kergeti a dolgozókat: ez az állapot tarthatatlan s mivel változtatni nem lehet rajta, a tömeg menekülésre gondol. Két út még járható: az egyik Amerikába vezet, a másik Németországba. Vezetője nincs e különösközéseknek: Mózeseik átszellemült idegállapotban „titkos tanok“ szárnyain Istenzhez repültek. Istennél időznek, nem törődnek a nép szenvedésével, amely úgy érzi, Isten is elfordította róla tekintetét. Új hazát keresve, leborulnak az aranyborjú előtt, hogy az vezesse őket. Ez is vallás, ez is hit, ugyanabból a forrásból, amelyből a régi előtört, csak hogy ez a földön keresi a megváltást. Vajjon megtalálja-e? Az amerikai letelepedés regénye: *Az anya*: a németországi kísérlet: *A nagy fal*. „Az anya“ tiszta költészet, kerüli a feleletet: az újvilágban árnyékként kísérő magánosságot az önfeláldozó szeretet hűségével enyhíti. *A nagy fal*: a gyors siker, váratlan meggazdagodás, példátlan rohanás és túlekedés a pénz, a vagyon és a társadalmi tekintély és elismerés után s a nagy csalódás és kiábrándulás regénye. Az író dühvel, daccal és keserűséggel tanítja: a pénz nem váltja meg az embert.

A nagy fal rombadőlt s maga alá temette azokat a reményeket, amelyeket az író a közösségen keresztül való megváltáshoz fűzött. E csalódás után új síkon kísérli meg a küzdelmet: itt már az egyén küzd önmagáért s magára vesse az első követ, ha szép szándéka nem sikerül.

A föld című elbeszélés Salom Asch egyik legelgondolkoztatóbb műve. Az író szerényen „történetnek“ nevezi, amely valahol Orosz-Lengyelországban játszódik le. Cselekménye nem különösképen érdekes: Antal paraszt felesége szörnyűülött fiúnak ad életet, akit a nép babonás félelemmel üldöz. A szülők is a néppel éreznek, valami módon szabadulni szeretnének ettől a torz teremtetéstől: amikor a faluba kóbor csepürágó-társulat érkezik, Antal, kis lelki vívódás után, eladja a fiút nekik. Ez a mese. Ami azonban a valóság mögött történik, sokkal lényegesebb: az író bemutatja a választás megrázó percei elé állított emberi lélek tehetetlenségét. Antal paraszthan már felébred a részvét e torz teremtmény iránt, aki végeredményben az ő gyermeke, de amikor a pénzre gondol, amelyet kap érte s amely elegendő arra, hogy néhány hold földet szerezhessen ráta, győz az önzés s a fiút eladja, mint egy állatot. Az anya későn értesül e szomorú vásárról. Ő már választott: a döntés pillanatában gyermekének vallja a „kutyakölyköt“, akit azonban a vándor színtársulat ismeretlen helyre vitt. Antal paraszt beleőrül e különös üzletkötésbe s az író érezteti, hogy az anya is hasonlóképpen menekül büntudatának kísértő árnyékai elől. Amint e történetből látjuk, Salom Asch nem ragaszkodik kirívó tervszerűséggel jiddis környezethez és alakokhoz: az a jellegzetes

zsidó eszmeiség, amely írásaiban megnyilatkozik, nem szorul ilyen külsőségekhez. Ebből a szempontból *A föld* nem egyetlen műve. A *Der Bund der Schwachen* című színműve a lengyel katolikus középosztály életének keresztmetszete. Hőse: Andraschi, a züllött festőművész, akit a nyomor kovácsolt-acélszála kötnek családjához és kedveséhez, aki őt anyagilag segíyezi. Művészete teljesen elkorcsosul e fullasztó légkörben: gyötri a feleségét, kínozza önmagát. Alkotni szeretne, utazni, élményeket gyűjteni, de ez a gyűlölettől párolgó levegő fogva tartja. Az önfeláldozás még segíthetne: de a saját határtalan önzése lánggra lobbantja felesége önzését, aki nem akar többé szegénységben élni. Elhagyja férjét s összeáll annak legjobb barátjával, Stepánnal. Andraschi előtt a megváltás útja lezárult; tudjuk, hogy földön és égen el fog kárhozni, mert nincs benne elég önzetlenség és alázat.

Salom *Asch* nem komor író, meg tudja ragadni a tréfás, mosolygós oldalait az életnek s ért annak művészetéhez is, miként kell s lehet a legkeserűbb igazságokat, az aljasság és gazság határán mozgó eseményeket derűs, mindent megértő, de nem mindent és mindenkinek megbocsátó hangon elmesélni. Különösen elbeszélései között találkozunk gyakran ilyen életképekkel. *Mottke*, a tolvaj ilyen regénnyé nyújtott elbeszélés. *Mottke* a jiddis Kakuk Marci, aki azonban életének egy szerencsétlen pillanatában, előre megfontolt szándékkal, gyilkolt is. Gyilkolt, mint Raszkolnyikov, mert úgy érezte, hogy az az ember, aki őt megalázta és megkínozta, mindig keresztezni fogja életét, amely a legnagyobb sorsok közé tartozott. E gyilkosság után a maga módján mindent elkövet, hogy a társadalom egyenrangú tagjává küzdje fel magát. Beleszeret egy tisztességesnek mondott család leányába. Kis ellenkezés után biztató ígéretet kap a szülőktől. A leány is vonzódik hozzá. *Mottke* elérkezettnek látja az időt, hogy könnyítsen a lelkiismeretére nehezedő nyomáson, elmondja a lánynak élete igazi és őszinte történetét: kezdve a félszemére



H. Struck: Salom Asch

vak, részeges, durva apján, aki őt állandóan verte, folytatva a mesét angyali jóságú anyjáról, a kofákról, akiktől gyümölcsöt lopott, az üveggyárról, ahol megismerte a munkás kiszákmányolását, a kóbor jiddis színtársulatról, s annak egyik oszlopáról, Kanarikról, akit megölt s hulláját egy folyóba dobta. Chanele kissé borzongva és megrémülve végighallgatja ezt a törvényszéki tudósításokba illő önéletrajzot s azután rohan haza, mindent elmond az apjának, aki tüstént feljelenteti *Mottkét* a rendőrségen. *Mottke* börtönbe kerül. Menyasszonya szerelme nem volt olyan erős és önfeláldozó, hogy megváltotta volna őt bűnétől. *Mottke*, a tolvaj regénye: a gettó élete belülről, olyan pillanatban, amikor nincs üldözés, népharag, zsidógyilkolás. Itt nem a „zsolttáros“ önmegtartóztató, nemes életét élők az emberek, hanem ösztöneiket és vágyaikat korlátlanul kielégítik.

Hasonló környezetben kerül színre *A bosszú Istene*. Ezt a színművet, amelyet sárban ragyogó gyémánthoz lehet hasonlítani, Max *Reinhardt* mutatta be Berlinben. Mit látott ez a kiváló rendező ebben a darabban, hogy érdemesnek tartotta színre vinni? Lehet-e az elég meggyőző magyarázat, hogy dekadens korok szeretik a dekadens életképeket? Azt hisszük, ebben az esetben, nem. *A bosszú Istene*nek a meséje kétségtelen dekadens köntösben ríki, de az író szándéka és kétségbevonhatatlan művészi jóhiszeműsége ebből az első pillanatra jiddis színpadi ponyvának látszó darabból a jó után, a megtisztulás után sóvárgó és félúton elbukó embernek olyan drámáját alakította, amely a jiddis irodalom legszebb színművei közé sorozható. A dráma a gettó „mellékutcájának“ vöröslámpásos házában játszódik le. Itt lakik Jákob, a „romlás virágainak“ pénzsóvár kertésze és kereskedője, aki aggodalmas, féltő gonddal őriz egyetlen lányát a tisztaság, a tisztesség és a becsületes élet számára. S hogy ehhez a felsőbb hatalmak jóakarátát és beleegyezését is megnyerje, Tórárt irat a lánya nevére, hogy az megóvja őt minden gonosz kísértéstől. A környezet csábítása s némileg a szülőktől örökölt hajlam is, elragadja az apa képzeletében kirajzolódott jövőtől. Jákob Isten kezét látja lánya rossz útra térésében, Isten kezét, aki így akarja őt figyelmeztetni, hogy nem bocsátja meg az ő bűneit. Jákobot e felismerés az örületbe kergeti. A Tórárt visszaadja Éliás rabbinak. Nincs többé rá szüksége, hiszen a vétek megszüntetését, az életet jelentő megváltást nem tudta elhozni. A Tan ellen való lázadás első nyoma itt mutatkozik figyelmeztető erővel, mint aki éreztetni akarja, hogy a Tannak is csak addig van értéke, míg a megváltás reményét ébren tartja.

Ez a lázadás természetesen nem mindig jár karöltve ilyen bánkbáni végzettel. Megnyilatkozhatik úgyis, hogy az eddigi vallásos magatartás tagadásba lendül, gondolkodás — és életmód megváltozik, de az egyén tovább is megmarad zsidónak és a társadalom tagjának. A *Mit dem Strom* című dráma tárgyalja ezt a lehetőséget: hőse Dávid, aki fellázad a szent könyvek önző, egyeduralomra törekvő zsarnoksága ellen, amelyek a „góluszra“ készítik elő a gyereket, elrabolják arcáról a mosolyt, kilopják szívéből az életörömet. Dávid ki akar menni a világba, hogy a kor eszméinek katonája legyen s ily módon megváltsa magát és utódait. Apósának, távozása előtt, ezt mondja: „A ti Tórátok régi dal. És ti tovább akarjátok énekelni, amikor mindenütt az új élet ujjongó zenéje hangzik“. Elhagyja családját, otthonát, de amikor évek múlva visszatér, bevallja, hogy nem találta meg a megváltó új hitet, de a régi feltétlen igazságában sem tud hinni. Finom, halkszavú életkép ez, csendes zokogás a zajos hullámokat verő folyó partján, ahol az egyén rádöbben, hogy a leglényegesebb dolgokban teljesen tehetetlen, nem tud magán segíteni.

A *gëula*, a megváltás kérdése, amint látjuk, Salom *Asch* művészetének középpontja. A *Sabbataj Cevi* és *A Názáreti* ennek a gondolatnak a teljes és tökéletes végigvezetése és kibontakozása. Ezekben a műveiben a megváltás után való sóvárgás harmadik megnyilatkozási módját mutatja be, amikor az ember azonosul Istennel, Istenné lesz, hogy meg tudja váltani a többi embert, az egész világot, mint *A Názáreti*, vagy rádöbbenve saját tehetetlenségére, árulója lesz annak az eszmének, amelyet hirdetett, megtagadja a gondolatot, amely-

nek segítségével zsidó százezrek elcsüggedt lelkében reményt keltett életre, mint *Sabbataj Cevi*.

A megváltás után való törekvés útján bukkan rá a zsidó lélek egyik leglényegesebb és legjellemzőbb tulajdonságára: a vértanuságra, amelynek az élet másik síkján a görög hősiesség felel meg. Mindkettő ugyanannak a felsőbbrendű emberi gondolatnak különböző köntösben való megnyilatkozása. Önmagában véve úgy az egyik, mint a másik a tudattalan világ mélyén kiugrásra kész halálvágy előőrse: együtt azonban a teremtő fejlődés kimeríthetetlen forrása. Ennek a szerencsés ötvözetnek a szülőttei a *Dalol a völgy chalucai*. Értelmet, célt, magyarázatot kap itt a vértanuság: egyetlen halál sem felesleges. A mocsarak lecsapolásánál ezrek és ezrek veszítik életüket, de az örökre lecsukódó szem nem egy hiábavaló élet utolsó képét látja, hanem a biztos holnap holdog életét, amelyet ő még hulló vérével is segít megvalósulni.

*

Salom *Asch* hatvanéves már elmúlt. Műveinek javát már megírta s bár megvan még a lehetősége annak, hogy eddig nem sejtett alkotással lepje meg a világot, elérkezett az ideje annak, hogy írásai alapján megkíséreljük kijelölni azt a helyet, amely őt jogosan megilleti az egyetemes zsidó irodalomban. Elődei Salom *Aschnak* is voltak: a szláv gettók és a Nyugat nagy városainak kávéházai, könyvtárai és szerkesztőségei mindig bőven adtak írókat a zsidóságnak, tehetségeket és tehetségteleneket egyaránt. Olyan azonban, aki a művész alkotó tehetségét, magas színvonalát és zsidóság

iránti szeretetét így tudta volna kifejezni, ritkán adott. Vannak írók, akiknek zsidó származásuk csak arra jó, hogy egyéni sérelmeiket egy történelmi közösség megbántásaként könyveljék el, de egyetlen vigasztaló szavuk, megértő, bátorító mondatuk sincs a szenvedő zsidósághoz: Salom *Asch* nem tartozik ezek közé. Vannak írók, akiknek a zsidóság csak arra jó, hogy megtagadják, kigúnyolják, megrágalmazzák: Salom *Asch* nem tartozik ezek közé. De vannak írók, akiknél a zsidó származás kötelességet, hivatást és feladatot jelent: világnézetet, amely azt parancsolja nekik, hogy hirdessék a szeretetet, a részvétet és a kegyelmet: hajoljanak le az üldözöttekhez és elhagyatottakhoz, írásaikkal egyengessék „Isten útját a sivatagban“ s építsék a hidat egyik lélektől a másikig: Salom *Asch* ezek közé tartozik. Ezzel már meg is jelöltük azt a helyet, amely őt megilleti: Stefan *Zweig* és Jakob *Wassermann* mellett van az ő helye. Igaz, a regényben nem törte át a korlátokat, mint James *Joyce*, nem forradalmasította a színpadot, mint *Pirandello* s az elbeszélésben sem adott annyit, mint *Maugham*. De nem is itt kell keresni az ő igazi jelentőségét, hanem ott, ahol azt mérlegelik: ki mit adott eszmei szempontból. S ha ezt nézzük, akkor Salom *Asch* a világirodalom történetében is előkelő hely illeti meg, azért, mert hirdetője, hitvallója és művésze volt a „göulah“ gondolatának, amelyet ő nem élő vagy holt írók könyveiből kölcsönzött, hanem népének egyik vezéreszméjeként őseitől örökölte s az európai irodalom hangján, eszközeivel kifejezett. S ha ez a hang nem zendült volna meg, ha ez a szín nem tündökölt volna fel, szegényebb lenne nemcsak a zsidó hanem a világirodalom is.



Eszter lakomája (Florenzi gobein)

SZENES ADOLF:

ZSIDÓK A MATEMATIKA TÖRTÉNETÉBEN

Zsidó írók műveinek anthológiája jelent meg nemrégiben, melynek szerkesztője abban jelezte munkája célját, hogy a történelmi hajba jutott zsidóságot emberi méltóságában megerősítse. Teszi ezt azért, hogy elébe tartja pajzsul és nemesi levélnek legjobbjait és azok működését. Bizonyára hasonló cél lebegett Szenes Adolf, a magyar mennyiségtani oktatás kitűnő művelőjének szeme előtt, midőn könyve címében jelzett feladatra vállalkozott. E feladat nem volt könnyű, ha egyes részeiben rendelkezésére állott is több jó és kimerítő forrásmunka, viszont volt olyan fejezete is, ahol egészen új utakat kellett keresnie. Csak dicséretére szolgál, hogy itt is sikerült annyi eredményt elérnie, amennyit úttörő munkától várni lehet.

A feldolgozásra került anyag történetileg, de lényegileg is három korszakra oszlik. Az ó-korban a zsidók szerepe túlnyomóan a mennyiségtani ismeretek átadása volt, — a középkorban és az újkorban főképp ez ismeretek közvetítése Kelet és Nyugat között fordítások és összefoglalások útján, — a legújabb korban végül maguk is erőteljesen továbbfejlesztik a tudományt.

A *Biblia* alapján megállapítható, hogy a zsidók már ebben az időben is bírtak részletes mértékrendszerekkel űrtartalmok, hosszúságok, területek és súlyok mérésére, valamint pénzrendszerrel is. A váltószámok részint a tízes, részint a hatvanas számrendszerből voltak választva. Ez utóbbi babyloniai hatásra mutat, míg bizonyos arányok (3:4:5) gyakori fellépése épületek és templomi szerek méreteinél viszont egyiptomi befolyásra. A *Talmudban* csak vallási kérdésekkel kapcsolatban (pl. a szombati út, a levita városok határa, a zsengek áldozása) lépnek fel matematikai kérdések. Nagyobb pontosságot nem követeltek ily kérdések megoldásánál, amint a *Misna* egyik rabbija szerint: a legaprólékosabb vallási probléma megfejtése tudomány, — a naptár készítése és a geometria csak perifériái a tudománynak. A felmerült kérdések elintézéséből kiderül, hogy a kör kerületének és átmérőjének viszonyát (a „ π “-t) kerekben 3-nak, a négyzet átlójának és oldalának viszonyát, a $\sqrt{3-t}$, pedig $1^{2/5}$ -nek vették. Bizonyára tudták a *Talmud* bölcsei, hogy ezek csak durva közelítések, azonban gyakorlati szempontból számukra ez is elégséges volt. A naptárkészítés terén láthatjuk az ókori zsidóságnak legnagyobb művét a matematika terén. *II. Hillél* patriárkának (IV. sz. p). elévülhetetlen érdeme ez az időtálló alkotás. Kitűnő voltát mutatja, hogy míg a nálánál nem sokkal régebbi *Julius Caesar*-féle naptár már a XVI. sz.-ban javításra szorult, addig emezt manapság is változatlanul használjuk. — Valószínűleg ugyancsak e korból való az első héber nyelvű geometria is, a *Misnath Hamidoth*, mely korának mértani ismereteit rendszeresen összefoglalja.

Ez a munka már átvezet a történelem következő szakaszába, amelyben a zsidók munkássága túlnyomóan tudományközvetítő, még pedig fordítások és összefoglalások útján. De akad közöttük önálló felfedező is. Közülük elég e helyen csak a legkitűnőbbre, *Levi ben Gersonra* (1288—1344) utalni. Gondoljunk csak arra, hány évszázadig végeztek különféle módokon szorzásokat, amíg végül arra az egyszerű, éppen Gersonidestől származó berendezésre bukkan-

tak, melyet ma mindenütt használnak. Nála jelenik meg először a mértani sor összegképletének mai alakja, úgyszintén a trigonometria egyik alapvető képlete, az ú. n. sinus-tétel, — több más képlettel együtt. Még megemlítendő, hogy e kiváló férfiú a csillagászatot is két kitűnő segédeszközzel gyarapította: „*Jákob bot*“-jával, mellyel a csillagoknak egymáshoz való hajlását igen pontosan meg lehetett mérni és a sötét kamarával, mellyel a Nap és a Hold sugarainak arányát tudta megállapítani.

A könyv harmadik részében a legújabb kor zsidó matematikusait (valamint fizikusait és technikusait) igyekezett a szerző összegyűjteni és munkásságukat jellemezni. Ez sok szempontból nem volt könnyű. Hiszen a tudósok nem írják ki vallásukat vagy származásukat. Másrészt éppen a legújabb kor matematikusának működése oly messze esik a nagyközönség ismeretanyagától, hogy azt egy-két jelszóval alig lehet megértetni. Itt is nagy eredménynek mondhatja a szerző, hogy sikerült nyolcvanegy valóban kiváló nevet összegyűjtenie. De úgy véljük, a szerző sem áltatja magát az- zal, hogy teljességet ért volna el. (Hogy csak egynéhány, a könyv olvasásása közben eszünkbe jutott nevet említsünk: hiányzik a magyarok közül *Klug* Lipót kolozsvári egyet. tanár, a projektív mértan művelője, *Déry* Jenő és *Bláthy* Ottó Titusz elektrotechnikusok, *Pollák* Antal és *Virág* Jenő, a gyorstelegrafálás felfedezői, a németek közül *Jacobi* F. A., a galvanoplasztika feltalálója, *Lilienthal* Ottó, az első repülő ember, I. *Goldstein*, a róla elnevezett sugarak felfedezője; az angolok közül *Gomperz* Benjámín és *Makeham* Thomas, a biztosítási matematika alapvetői.)

A könyvet számos feladat fejezi be, melyeket részben *Szenes* maga szerkesztett bibliai és talmudi adatok felhasználásával, részben középkori matematikusok műveiből gyűjtött. E feladatok igen hasznos szolgálatot tehetnek a zsidó elemi- és középiskolákban a vallástan és a mennyiségtan tanításának korrelációjánál.

A könyv az Orsz. Izr. Tanító-Egyesület kiadványai sorában jelent meg. Sós Ernő

LAKOS ANDRÁS:

ANYÁM EMLÉKE

*A Jiszgadal mélabús dallamára,
Anyám, az égből úgy-e, rám figyelsz.
Mint selymes angyalszárnyak suhanása,
Oly térentúli, tiszta ez a perc.*

*Szélszárnyon leng itt lent a tél uszálya.
Mint lékelt hajó imbolyog a lét.
A templomon túl, künn az éjszakába
Mágnesként von a csillagfény Feléd.*

*Szememből könny, ajkamról dal, úgy pereg,
Mint üvegharangra hulló gyöngyszemek
S rá visszacsendül a testtelen ideg.*

*Az örökmécs lángja fáklyaként lobog.
Hallgatod-e, Anyám, szívem hogy dobog,
És harangoz Néked, az É g i n e k ?*

SASS IRÉN: „VAN EGY NÉP ELSZÓRVA...”

Eszter könyve két és fél évezred óta állandóan aktuális és korszerű olvasmány. Alaptémája — egy alacsonyszármazású, szép nőnek a királyi trónusig ívelő szerelmi karrierje — minden nép történetében ismeretes, ha csak az európai történelem utolsó két századát tekintjük is, (Simpsonné, Draga Masina, Madame Scarron, Nagy Katalin,) kétszáz év alatt négyszer ismétlődött. Amit pedig a zsidó sorsról mesél el, az, kisebb-nagyobb, alapjábanvéve lényegtelen eltéréssel, évszázadról-évszázadra ismétlődik, végig az egész galuthon, napjainkig. Érdekes és tanulságos olvasmány lehetett tehát ez az örök emberi és örök zsidó gondolat- és eseményvilágot tükröző könyv minden idők zsidója számára. S az, ma is, a mi számunkra.

„Van egy nép — olvassuk a hámáni panaszt — elszórva a népek között és törvényei különböznek minden nép törvényeitől.” Ez nem maradhat így. Ki kell kapcsolni ezt a népet a többi nép közül. Miért? Mert törvényei különböznek más népek törvényeitől.

De, vajjon tényleg ezen van-e a hangsúly? A külön tör-

vényeken, a külön népi, nemzeti szokásokon? Nem valószínű. Ha elgondoljuk, hogy Ahasveros birodalma százhuszonhét tartományból állt, nem tehetjük fel, hogy a perzsától elütő szokások, nemzeti törvények olyan idegenkedést válthattak volna ki, amelyet Eszter könyvének tanúsága szerint kiváltottak. Nagy, népi és nemzeti vegyeskereskedés lehetett a perzsa birodalom, mindennapos jelenségnek kellett lennie a perzsától elütő népszokásnak is. Azt hiszem tehát, hogy Hámán panaszában nem annyira az elütő törvényeken, mint inkább azon a mondaton van a hangsúly, hogy „van egy nép elszórva a népek között”. Ha baj volt a zsidókkal Perzsiában, Ahasveros idejében, csak e körül lehetett a baj.

Százhuszonhét tartomány, százhuszonhét egymástól elütő származású, törvényű és szokású népe élt együtt a birodalomban. A tartományok homogén, tömör és zárt települések voltak és saját fejedelmek vezetése alatt álltak. Bizonyára velük is akadt baja, s nekik is akadt bajuk a központi, birodalmi, tehát perzsa kormányzattal. De ezek



Hámán bukása (Florenci gobelin)

a bajok helyi jellegűek voltak. Egy bizonyos zárt területen zajlottak le és hatásuk is csak saját területükre terjedt ki. Míg ellenben a zsidók! „Van egy nép *elszórva*...“ Elszórva éltek a birodalom egész területén, ki tudná ma megmondani, hány tartományban? Ha tehát valamelyik tartományban, vagy akár magában a perzsa anyaországban baj támadt körülöttük, abból azonnal *birodalmi ügy* lett. Hatása kiterjedt mindazon tartományokra, ahol zsidók éltek s ha mind a százhuszonhét tartományban éltek, hát végig, mind a százhuszonhét tartományra.

Milyen közel tud jönni az emberhez ez az egész kétezerezeröttszáz éves történet, ha átteszi jelen időbe. Gondoljunk csak a brit birodalomra. E pillanatban például négy-száz millió hinduval van baja a brit birodalomnak s ennek a hatalmas embertömegnek ügye mégis lokális jellegű. Csak Indiát, illetve Angliát érinti. Kanadában, Újzélandban, vagy a Délafrikai Unióban egy falevél sem rezdül attól, ha az indus-kérdés akár így, akár úgy intéződik el. Míg ellenben, ha a brit birodalom valamelyik tagállamában komoly formában felmerülne a *zsidókérdés*, ez azonnal *birodalmi kérdés* lenne s végigrobogna a világbirodalom minden részén, Kanadától Fokföldig, mert „van egy nép elszórva a népek között“, mert zsidók mindenütt élnek.

Nem tudom, foglalkozott-e már a zsidó tudomány annak a kérdésnek megmagyarázásával, hogy miért nem alkottak soha, schol, Palesztinán kívül a zsidók zárt és tömör települést? Miért maradtak a galuth kétezer éve alatt nemcsak a nemzetek között, de a gazdanépek országhatárain belül is, elszórva? Nem tudok a galuth európai történetében egyetlen olyan országot, vagy akárcsak ország-részt sem, (ha tévednék, a helyreigazítást szívesen fogadom,) ahol a zsidók tömör és zárt települést alkottak volna, mint például Magyarországon a betelepített svábok Dunántúlon, a szászok Erdélyben, vagy a ruszinok északkeleten. Ha velünk született sajátságunk lenne az, hogy nem tudunk tömörülni s leküzdhetetlen bennünk a szétszóródási hajlam, akkor keserves sorsunknak egyik okozóját önmagunkban hordanánk. Egy nép, vagy népfajta, mely idegen többségbe kerülve, meg akarja őrizni sajátságait, hagyományait, népi lényegét, — súrlódásmentesen és a többségre nézve a legkényelmesebben csak bizonyos elkülönüléssel teheti ezt meg. Ennek az elkülönülésnek természetesen megvannak a határai és módozatai. Lehet fizikai és szellemi, vagy mind a kettő (mint a magyarországi nemzetiségeknél) és amellett nem zárja ki az *egyéni asszimilálódást* sem. De, hogy egy sajátságait levetkezni nem tudó, vagy nem akaró nép, vagy népfajta egyszerre mindenütt jelenvaló lehessen s amellett *úgy tudja képviselni öröklött sajátságait, hogy sehol idegenkedést ki ne váltson*, az, a tapintatnak, a diplomáciai tehetségnek, mértéktartásnak, ön- és környezetismeretnek, a politikai okosságának és társadalmi fejlettségnek olyan magaskolóját követelné meg, melyre talán egyetlen nép vagy népcsoport sem képes a földön. Nem képes a zsidó sem.

Maradna tehát még egy lehetőség: a tömör többség türelme a szórvány kisebbséggel szemben. Ez az, amiben a zsidóság túlnyomó része reménykedik. S ez az, sajnos, amiben én például, nem tudok hinni. Én, aki Eszter könyvét ma olvasom, ha a valóságot akarom látni, nem láthatok mást, mint azt, hogy *kétezeröttszáz év alatt nem tudott a népi, vagy nemzeti türelem odáig fejlődni, hogy a többség ne érezze idegennek azt, amit idegennek érez*. Hogy lehetne remélni, hogy évtizedek, vagy évszázadok gyökeres változást hoznak? Hiszen, ha a kérdés legmélyére nézünk, nem is törvényekről van itt szó (a törvények nem örökéletűek), hanem törvényeknél sokkalta erősebb lelki és szellemi beidegződésről, mely nem is szorítkozik egyedül csak ránk

abban a pillanatban, ha nem mi, hanem más az a nép, mely elszórva él a népek között.

A zsidóságnak legmegbocsájthatatlanabb bűne, melyet önmagával szemben elkövetett, az, hogy *kétezer év alatt sosem törekedett arra, hogy a föld valamely pontján zárt települést alkosson és többséggé váljék*. Életét máról holnapra rendezte be, könnyű prédájává vált aránylag gyöngye erők külső behatásainak is és sorsát mindig *helyváltoztatással akarta megváltoztatni*. Ennek a módszernek egyetlen látható eredménye az lett, hogy *izgága, nyugtalan, állhatatlan, mindig vándorlásra kész, nomád fajta hérébe keveredtünk*.

Az a szörnyű vihar, mely ma szinte végigborotválja a világot és emberi életek és anyagi javak millióit söpri a semmibe, új világot formáló erőivel talán átformálja a zsidó sorsot is. Országhatárok, hovatovább kontinenshatárok is eltűnnek, a földrészek sose álmodott közelségbe kerülnek egymással. Ha ma, a világ egy pontján támad egy tömör zsidó település, szerepe és jelentősége éppen az lesz a világ minden részén élő zsidóság részére, ami, csak egy évszázaddal előbb is, *egy ország határain belül élő nemzetiség számára, az ország egy részében létező nemzetiségi település volt*. Szellemi és fizikai szeparáció az önmagát kiélni akaró népi sajátságok számára, mely ugyanakkor nem zárja ki az egyéni asszimilációt sem.

LANDESMANN LÁSZLÓ HALÁLA. *Landesmann* László, a pávautcai templomkörzet alelnöke február hó közepén negyvenháromeves korában váratlanul elhunyt. *Landesmann* Lászlónak elévülhetetlen érdemei voltak a templomkörzet fejlesztése körül. Halála mélyen sujtotta feleségét, a IX. kerületi Izr. Nőegylet kiváló elnöknőjét, valamint testvérbátyjait: dr. *Landesmann* István hitközségi előljárót és *Landesmann* Sándort, a Rumbach-utcai templom előljáróját. Temetésén a ravatalos terem zsúfolásig megtelt gyászolókkal. *Abrahamsohn* Manó főkantor gyászéneke után dr. *Farkas* József körzeti rabbi rajzolta meg az elhunyt nagy emberi erényeit, *Kún* Dezső körzeti elnök méltatta az elhunyt nagy érdemeit a körzet felvirágoztatása körül, majd *Moskovitz* Győző főtisztviselő búcsúszavai után örök nyugalomra tették a pávautcai templomkörzet nagy halottját.

A Budai Izraelita Hitközség, fájdalomban is Isten nevét áldva, jelenti nagy veszteségét, hogy tanulmányi felügyelője,

DR. HELLER BERNÁT

a Ferencz József Országos Rabbikepző Intézet ny. professzora, a Magyar Tudományos Akadémia néptudományi és keleti bizottságának meghívott tagja, meghalt.

Istenben boldogult tanulmányi felügyelőnk hosszú időn keresztül irányította és fejlesztette hitoktatásunkat és iskoláinkat, tanítóink és tanítványaink iránt való önfeláldozó szeretettel. Világszerte ismert tudományos munkásságát, prófétai jellemét, hitközségünkhöz való hűségét példaképpen fogjuk a jövő nemzedékek elé állítani.

Temetése február hó 28-án, vasárnap délután fél-négy órakor volt a farkasréti temetőben.

Az igaz ember emlékezete örökké él!

SZABÓ IMRE: RÉGI VILÁG

Anyuka beleszólt, pedig nem volt üzletasszony. Gyöngéden mondta:

— Jósziám, édes, jól csináld az első üzletet. Ha sikerül, végy egy kis stafirungot. Meglett ember járjon tisztán és rendezesen.

A tréfás Hanka néni is ösztökélte:

— Aztán keress a stafirungodhoz helyes kis menyasszonyt. Városban bőven akad ebből a portékából.

Apus nem szerette az asszonyi bölcsességeket.

— Hagyjátok, lesz neki magához való esze — tiltakozott. — Gondoskodtam, hogy világi ismereteket szerezzen a jesiván és tudjon mindenfajta emberrel érintkezni. Fölösleges asszonyi tölcserrel beletölteni az okosságot.

Megelégtelen végignézett a fián.

Szálas ifjú volt, acélszürke szemekkel, szőkés pofaszakállal, amely az áll tájékán pamacsban végződött. Biedermeier arca alig árulta el az egykori talmudnövendéket. Kis jóakarattal asszimilánsnak is lehetett tartani, aki benső pajeszát rejtegeti. Joszi a pozsonyi talmud-iskolán tanult olyan időben, amikor hosszúra eresztették a héber diszciplínák gyepeljét és az ifjaknak volt idejük modernizálódni *Lessing* drámáin, *Uhland* balladáin és *Heine* bizsergőn fordultatos versein. Előkészülhettek gyakorlati pályákra is, kinek mire volt hajlama. Joszi kereskedelmi levelezést tanult és könyvvitelt, Lipcséből rendelt oktató levelekből, és egy kurzuson gyorsírást. Ezt azonban abba kellett hagynia, mert a jesiván megtudták, hogy ilyen helyen fődetlen fejjel ül az ember, nem is elkülönödvé, hanem egyazon padban a leányokkal. A kurzust tehát megszakította, de nem a gyorsírást, amit magánúton egészen hasznavehető módon elsajátított.

Amikor búcsúzott Pozsonytól, már „kész“ volt a kereskedelem elméletével, de hogy „perfekt“ legyen, apja bevette az üzletébe, beleártva a kereset sok ágas-bogas titkába. Merész tartású, rokonszenves fiú volt, magas homloka szilárd akaratot árult el, de egyben vékony ajkára az idealisták finom, megértő mosolya rögződött.

Apja nagyon büszke volt erre a fiúra.

Átadta neki az írásokat, egy-két üzleti instrukcióval látta el, a fiú aztán lekonyította a fejét, apja föléje terjesztette kezeit, megáldotta.

— Áldjon az Örökkévaló és óvjon...

Joszi fölkapta a koffert, megcsókolta anyját és az ajtófélfán jobb keze két ujját a „mezuzára“ tette.

Apja utána szólt:

— Nem kell a dolgot elsietni. Ha szükség lesz, maradj néhány napig a városban.

Nagyobb tétel bort ajánlottak a cégnek, Joszi első üzleti tevékenysége volt lebonyolítani ezt a vételt.

Húsz perc múlva éles mozdonyfütyty hasította a levegőt. Josziék háza közel volt a vonathoz, a zörgést percekig ide lehetett hallani.

A két asszony beszélt:

— Meg kellene házasítani a gyereket, — szólt az anyja. Hanka néni is így vélekedett, de hozzátette:

— Nem olyan fiú, akinek „beszélni“ lehessen a partit. Maga fog választani, adja isten, hogy jól válasszon.

*

Joszit is a házasság gondolata foglalkoztatta a kupéban. A jesiva szigorú életmódja lefojtotta benne az ifjonti élet követelményeit; a szerelem lehellete keskeny nyílásokon tört föl lelkébe: egy világi vers olvasása közben, testiséget domborító plakát előtt, vagy egy-egy péntek estén, bőséges vacsora után.

Elhatározta, hogy rövidesen megnősül.

Egyedül ült a szakaszban és fantáziája a vonat egyenletes rázása közben kirajzolta benne a házasság néhány várható előzményét. Modern nőt akart, jó és hagyományhű családból, és tudta, hogy ezeket leginkább szellemességgel lehet meghódítani.

Gondolatban már eljutott oda, hogy *Saphir*-vicceket idézett emlékezetébe, amiket a háztűznéző alkalmával kell majd elsütnie. Előre örült, milyen derüt kelt, ha beszélgetés alatt hirtelen abbahagyja a szót, lehajol és a kisasszony megkérdezi:

— Ugyan mit keres, elejtett talán valamit?

— Igen, a beszédem fonálát keresem.

Vagy léghajókra tereli a szót. Beszél a különböző légi alkalmatosságokról. Aztán elsőhajtja, mennyire szeretne egy repülőgépet.

— Mire kell az magának? — kérdezi a kisasszony.

— Hogy fölhajtsak rajta légváramba.

Más témák számára is vannak dolgai. Bizonyára szó lesz, hogyne lenne szó a házasságról. Erről egy vicces német mondása van. Wilhelm Busch mondta, a nagy német karikatúrista.

— Vater werden ist nicht schwer,

Vater sein dagegen sehr.

Vagy szavalni fog egy egész verset a hozományról. Amikor először olvasta, annyira megtetszett neki, hogy minden sorát-szavát bemagolta.

Sie hat nichts und du desgleichen,
Dennoch wollt ihr, wie ich sehe,
Zu dem Bund heiliger Ehe
Euch bereits die Hände reichen.
Kinder, seid ihr denn bei Sinnen?
Überlegt euch das Kapitel!
Ohne die gehör'gen Mittel
Soll man keinen Krieg beginnen.

Jó, ha az ember már fiatalon szerzett egy kis társadalmi műveltséget.

A program végig ügyesen volt kieszelve, a nő alakja is fejében derengett: mosolygós barna leány, szentimentális, kicsit kacér, kemény járású, húsos, kissé ideges.

Pozsonyban ismert ilyent, de csak messziről, gyorsírást közben látta azokban a napokban, amikor a tanfolyamot el kellett hagynia. Azóta fantáziája sokat faragott rajta, most is színezte-tarkította.

A mozdony füstje becsapódott, a fiút fölrázta és képzelődése derűs ligetét fullasztó, kormos szárnyára vette.

A vonat befutott a város indóházába.

*

Joszi gyalogosan indult a szállóba, kikefélté, kifényesítette magát, mosdott, friss fehérneműt vett. Először életben fog üzleti ügyben önállóan eljárni. Nagy dolog, mégsem volt lámpaláza, mert akihez ment, megbízható, régi cég, apja üzletfele, Krausz Sándor úr... Nagyobb baj nem történhetik, minthogy esetleg nem csinálja meg az üzletet.

Krausz Sándor azonban az ajánlatot elfogadta, a vétel létrejött és örült, hogy Joszival megismerkedett. Meghívta vacsorára.

A fiú vonakodott.

— Hát kérem — szólt Krausz úr — ha a konyhám „kösersága“ miatt vannak aggályai, jöjjön vacsora után egy teára, meggyőződhetik, hogy nálam a szadagorai csodarabbi is nyugodt lelkiismerettel ehetik.

Barátságos körben látták viszont egymást. Krausz úr bemutatta családját és Joszit Erzsébet leánya mellé ültette.

Könnyen ismerkedő, friss barna leány volt, nyírott hajjal. Szelíd két gazella szeméből különös báj és ravasz okosság sugárzott.

— A zsánerem. — állapította meg magában a fiú.

Erzsi a jólnevelt lányok szokása szerint sietett belső lényéről gyors felvilágosítást nyújtani. Szereti, mondotta, a nyersségig őszintéket, vagy az elborulón elmélázókat, az úgynevezett *nirvána*-embereket...

Joszi nem értette világosan az ügyet, annyira még nem volt modern, de megállapította belőle a leány enyhe hisztériáját. Ez is jó, gondolta.

Csakhogya a *Saphir*-féle viccek számára ez a familia nem volt megfelelő talaj. A leány drámákról beszélt és minthogy Joszi olvasta *Lessing* „Náthán“-ját, így is szépen elszórakoztak. Mama — nagyon helyes zsidó asszony — a kóserságról beszélt, apus feketézés közben föltette a házisapkát.

— Kellemes, rokonszenves család — állapította meg magában Joszi. A butorokból, de a teritékből is nem köznap jótétet lehetett konstatálni; az ősök szép festményekről mosolyogtak le, biztos, ők is ügyesen gazdálkodtak a maguk napjaiban.

A véletlen néha mennyire kezére játszik az embernek!

Az üzlet kész volt, egészen perfekt, haza is utazhatott volna, de visszagondolt apja búcsúszavára.

— Ha szükség lesz, maradj néhány napig a városban.

Szükség lett, hogyne. Nagy szükség, hiszen ebben a városban van Erzsi!

Krausz úr meghívta péntek esti vacsorára, Joszi készséggel elfogadta.

— A péntek estéim, — gondolta Joszi hazamenet, — mindig szépek voltak. A holnap lesz a legszebb.

Az ágyban töprengett, hozzon-e valamit Erzsikének, virágot, bonbont, könyvet vagy effélét. Nem lesz-e még időszerűtlen az efféle...

— Még korai, — okoskodott, bár szilárdul érezte, hogy ez a lány lesz a párja.

Másnap az utcákat rőtta és egy virágüzlet előtt (sohasem érdekelte különben) hosszasan nézdegélt. Egy csokor tearózsa, friss, most metszették, megtetszett neki. A szirmai lágyak, mint Erzsi kezei. Bement, megvette és hazavitte. Szagolta, simítgatta, vízbe tette, mint kis gyermek, gyönyörködött a sápadt, pompás rózsákban.

Mégsem küldte föl. Holnap illendőbb lesz, másodszori látogatás után.

*

Este korán templomba ment, olvasta az *Énekek Énekét*.

„Ki az, kinek nézése virradat, szépsége, mint a hold, tiszta és ragyogó, mint a napsütés...”

*

Erzsi fehér ruhájában, a péntekesti gyertyafény közepette tündér volt, közvetlenebb, mint tegnap, különösen amikor szívből felhangzott a nevetése. A fiú biztosra vette, hogy ma végre föleresztheti a *Saphir*-rakétákat.

A leány feketekává előtt megszorította a fiú kezét és meglepést ígért Joszinak.

— Mégis okos dolog ezektől a modernektől, — gondolta Joszi, — milyen gyorsan barátkoznak.

Fekete előtt Erzsi eltűnt és fotografiával jött vissza.

— Van szerencsém bemutatni a vőlegényemet!

Ántyujtotta Joszinak a képet, azután visszavette, édesen mosolygott, ajkához emelte, megcsókolta.

Joszi hátán hideg hullám gyöngyözött, de végig legyűrte csalódását.

*

A szállodai szobában a rózsák láttára elzékenyült.

Koszorútnak képzelte a vacsora elején Erzsi ringó dereka körül, beletüzdelve fehér, horgolt övébe.

Bánatosan a rózsák fölé hajolt, könnyezett, soha még ilyen szomorú péntek estéje nem volt. Kivett egyet a csokorból, imakönyvébe préselte és mielőtt lefeküdt, feje alá helyezte.

Az ágyban egyideig szentimentális volt még, elgondolta, hogy Erzsi feje alatt is bizonyára könyv van, a vőlegénye képével. Aztán megbékélt, beletörődött a változhatatlanba és csak azt sajnálta, hogy a vicces dolgokat nem tudta leadni.

SASS IRÉN:

DEBÓRA ÚJ ÉNEKE

*Pálmafám tövében gyül már a haraszt,
sötét hajamban gyül már a fehér,
mögöttem lomha lépttel jár az ősz
s bárhogy siessek előle, beér.*

*Az éjszakában ezer hang zenél,
némán virrasztok én, magam lebíró,
hideg csendbe s homályba befalazott
magányos papnő és szigorú bíró.*

*Az éjszakában ezer hang zenél,
sötét hajamban gyül már a fehér,
tíz ujjam között átcurog az élet,
pedig, ó jaj: tudom, a perc mit ér.*

*Pedig tudom, hogy tisri ködöt hoz majd,
tébéth halált s hogy niszán mosolyát
nem kapja vissza se arcom, se szám,
csak lent a fű és fent a pálmaág.*

*És mégis állok itt a dombtetőn,
gyökeret-verten, együgyű pazarló
s némán siratlak, fajtám korcs fia,
te érdeemtelen, törpe és te gyarló;*

*siratom hősi arcod, ami nincs,
jegenye lelked, amit álmodok,
egész elprédált, ékes ifjúságom
siratom benned s hogy magam vagyok;*

*siratom, Bárák, pislá józanságod,
csak hadvezér vagy s eszköz, férfi nem!
Ha mellém állsz is, egymagamban állok,
én és a nép: én és az Istenem!*

*Ó, nép: Im pernyén hülő paraszam
tüzét és fényét közötted szétszórom,
ne csalj, ne lopj meg, meg ne botránkoztass,
aranynak hiszlek, nem lehetsz te ólom!*

*Ragyogj ki nép! Ragyogj és tündökölj!
Megcsúfult fajtám, akarj széppé lenni, —
ha feltettem rád árva szívemet,
légy szép, légy jó, hogy tudjalak szeretni!*

Latin-magyar gyakorlótanár vállal korrepetálást és mindennemű oktatást. Cím: Balázs Miksa tanárjelölt, IX., Márton-u. 36.

BALASSA LILI: HÄNDEL BIBLIAI ORATÓRIUMAI

Chandos hercegének udvari karnagya volt *Händel** abban az időben, amikor több opera, egy-két zsoltár s néhány oratórium szerzőjeként, megírta *Esther* c. művét. Ezt a művet következő harminc esztendő alatt az Ószövetségből merített tárgyú oratóriumoknak hosszú és változatos sora követte.

Az 1720-ban *Racine* „*Esther*“-e nyomán feldolgozott, előbb egyfelvonásos oratórium csak tizenkét évvel később nyerte el végleges formáját. Nyitánya gyakori és kedvelt előadási darab Angliában. Az ószövetségi tárgy a zsidók történetének az a része, amelyben a perzsa király nejévé emelkedett *Esther* megmenti a pusztulástól népét s annak ellenségét megsemmisíti.

A legcsodálatosabb kórusok pazar szólókkal váltakoznak ebben az oratóriumban, ahol szükségszerűen a szólókon van a hangsúly: hiszen *Haman* egyedül képviseli a gonoszszágot s egyedül *Esther* fordítja el a bajt. A kezdő jelenet *Esther* boldogságát festi; utána *Ahasverus* és *Haman* a zsidók vesztét határozzák el s a vészír nyomán siralommá sötétül a szerencsétlen nép örömménepe. A következő, rövidségében is megkapó kórus a lesujtottságtól a fájdalom vad jajszáváig a szomorúság hatalmas érzelmi skáláját öleli magába. Míg *Esther* a királyhoz siet, hogy kegyelmet kérjen népének, két zsidónő az angyalok segítségét esdi *Esther* útjára. A királyné győz s elhárítja a veszedelmet. *Esther* és egy zsidónő boldog duettje vezeti be az ujjongó zsoltári kórust, (*The Lord our enemy has slain!*) méltó befejezését a pompás műnek, amelynek csillogó áriáit *Händel* fiatalos heve keltette életre.

Nagy sikerrel színrehozott operái s a *Royal Academy of Music* ügyeivel való bajlódás másfél évtizede eltérítik őt az oratóriumoktól. De az olasz opera hanyatlásával új lehetőséget nyit számára a kosztümmel, dekorációval, de színpadi játék nélkül előadott *Esther* sikere. Ettől fogva egymást követik halhatatlan oratóriumai, amelyeknek egyes részeit maga kísérte orgonán, miután az *Esther* orgona-közjátéka ráeszméltette, hogy ez attrakciónak sem utolsó dolog.

A következő esztendő első termése a *Bírák* könyvéből vett tárgyú „*Debora*“. Itt a kórusok vannak túlsúlyban, mint-hogy azok az eszme kifejezői s az áriák az egyes alakokat jellemzik. Hatalmas *Halleluja*-fugája szinte előfutára a *Messias* híres *Hallelujájának*. Az a finom különbség pedig, amellyel *Debora*, a prófétanő, *Jael*, a bosszúálló asszony s *Barak*, a hadvezér a maguk egyéni módján dicsőítik a győzelmet: *Händel* ismert zenei karakterizálóképességének különleges példája.

Az ugyanez évben készült *Athalia* szövege a *Királyok Könyvének* egy intrikus epizódja, nagyobb átfogó alapeszme nélkül és sikere nem mérhető az előbbiekéhez. De öt évvel később, 1738-ban, súlyos betegség után az *Izrael Egyiptomban* megírásával kezdetét veszi az oratóriumok — s csupa örökéletű alkotás! — évtizede. Az *Izrael*-t, egyetlen saját szövegére írt oratóriumát, úgy komponálta meg *Händel*, hogy *Mózesnek*, a zsidóság emberfeletti hőséneke személyes megszólaltatását elkerülte s így az egész mű elbeszélő jelleggel tárja elénk az egyiptomi kivonulás történetét. Kórusai szinte egyedülállóak a maguk nemében.

Ugyanez évben befejezi a *Saul*-t is. Az oratórium *Dávid* győzelmének ünneplésével kezdődik, amely a III. rész gyászünnepével együtt *Händel* legpompásabb munkái közé tartozik. Az egész művet végigragyogja *Dávid* sugárzó alakja, amelyet különös módon alt hangra írt *Händel*, a magától értetődő tenor vagy bariton helyett. Ezt a sajátságát azon-

* Georg Friedrich *Händel* született Halleban 1685, meghalt Londonban 1759.

ban megfelelően magyarázzák az akkori „sztárviszonyok“. Hiszen az *Athalia*-ban is kénytelen volt *Montagnana*, a híres basszista számára írt szerepet, *Joadot*, átírni alt hangra, mert a szeszélyes művész közvetlen előadás előtt máshova szerződött. „*Az erkölcs tisztasága, a szellem ereje és nemessége beszél ezekből*“, — szórja elismerő szavait az egykorú kritika.

Irországból visszatérve befejezi az utazása előtt megkezdett *Sámson*-t, amely méreteiben is hasonló hőséhez. És alkotójához is, aki szinte saját sorsa előérzetében vetette papírra a megvakult *Sámson* fény után sóvárgó énekét. Az utána következő kar, mely a fényt dicsőíti s a lélek erejét kéri a külső világosságtól megfosztott vak hős számára, a *Teremtés* híres „*Lichtchor*“-jának őse. Úgy a kórus, mint a szólók zenéjét megragadó ellentétek jellemzik, akár a *Jehovához* és *Dagonhoz* intézett karra gondolunk, akár a filiszteusok rémületét s az utána következő gyászünnepet festő muzsikájára. Ahol pedig kihagyás nélkül adják a hatalmas művet, ott *Sámson* hat áriája életteljes képét adja a hős lelkének a mély csüggedéstől a régi erő feltámadásáig, a szenvedések leküzdésétől az Isten akaratában való megnyugvásig.

Az időrendben következő *József és fivérei* a szólók szépségében bővelkedő munka, de éppen ezért ma kevésbé ismert, minthogy a kor szokásaihoz ragaszkodóan, a szerepek kasztráltak számára íródtak s *József* szerepe althangon idegenszerűen hat. Egy későbbi feldolgozás ugyan átírta baritonra, de a darab még így sem tudott komolyan sikerre vergődni.

A könnyelműség s féktelen életvágy színei szövik át a soron következő *Belsazar* muzsikáját, amely *Babylon* s vele együtt a pogány istenek pusztulását hirdeti. *Händel* levélben köszönte meg szövegírójának, *Charles Jennensnek* a szép szöveget, amely „új eszmékre“ készítette. Ez új eszméket számára nyilvánvalóan az jelentette, hogy a világtörténelmi háttérrel jelentkező drámában *Händel* három különböző nép hangját tudta jellemezni. Érdekes, program-muzsikára emlékeztet a nyitány, amelynek mozgalmas *Allegro*-ját három kísérteties akkordsor szakítja meg, mint *Mene, tekel* a dáridó zaját. A II. részben *Dániel* próféta meg is fejtí a szellemkéz írta szavakat s megjósolja *Babylon* közeli végét. A perzsák viszont gyújtó hatású, himnikus indulóban dicsőítik *Cyru*-t, s személyében az államrendet, a civilizációt, a békességet, a kultúrát.

A skót forradalom leverése erősítette meg *Händelt* a *Judas Maccabeus* tárgya iránti érdeklődésében. Nyilvánvalóan a politikai események hatása készítette őt arra, hogy *Izrael* e szabadsághősét drámája középpontjává tegye s az ujjongó, szabadságot dicsőítő áriák és kórusok sorává fűzze az oratóriumot. A *Judas Maccabeus* különös sajátsága a szólókkal egybekomponált kórus, — hat ilyen van benne — jelölül annak, hogy *Händelt* nem tette kényelmessé a rutinszerezte könnyűség, hanem egyre újabb problémákat tűzött maga elé.

A *Judas Maccabeus* után komponált s igen nagy tetszéssel fogadott *Jósua* csodálatos kórusokban jelzi az Igéret földjére megérkezett nép nyugtalanságát és forrongását s az élethalálharcok, a csüggedés és újból megszilárduló hit hatalmas muzsikája után az ifjú boldogság lelkes bizakodása zengi át azt az édes dallamot, amellyel a célhoz ért fiatal nemzedék köszönti új hazáját s a szerelmet. *Kaleb* áriája („*Shall I in Mamre's fertile plain*“) egyike azoknak a gyönyörű áriáknak, amelyeket *Händel* szívesen illeszt drámában az apák szerepébe s amelyek az oratóriumok legbensőségtelegesebb részei.

A „Judas Maccabeus“ sikere érthetően arra készítette Händelt, hogy újra a Makkabeusok könyvéhez forduljon, annál is inkább, mert a zsidó közönségnek nem kis része volt a „Judas Maccabeus“ diadalrajuttatásában. Az *Alexander Balus* pogány története azonban sokkal kevésbé oratórium-szerű, mint eddigi szövegei; ami persze nem állta útját annak, hogy Händel minden virtuozitását belefektesse az oratórium zenei kidolgozásába. Így *Cleopatra* ragyogó koloratúrája s *Alexander* válasza egyképpen remekei ennek a műfajnak. Ugyanígy, zenei szépségekben gazdag a zárókórus is, melyben a zsidók újból hitet tesznek az Örök Király mellett.

Következő műve, a *Salamon* gyér cselekményét olyan pompázó zenei színekkel pótolja, hogy e ragyogó volta egyenesen predestinálja a művet ünnepi előadásul. Az első rész *Salamon* király udvarának harmónikus életét festi, a második a híres salamoni ítélet megelevenítése. A két anya karakterének különbözősége ragyogó fényt vet Händel muzikális jellemző erejére s különös érdekességű a terzettben *Salamon* király kijelentése: *Az Igazság tartja a mérleget*. Ez a mondat négyszer ismétlődik hajthatatlanul és változatlanul, mint a könyörtelen, megtestesült objektivitás szava. A harmadik részben *Sába* királynőjének látogatása kiváló alkalom arra, hogy *Salamon* király a zene hatalmát bizonyítsa — Händel káprázatos dallambőségében.

Hogy az ugyancsak 1748-ban készült *Zsuzsanna* egyszerű, idillikus története milyen kedves volt Händelnek, azt világosan bizonyítja az a harmóniagazdagság, amellyel a mű szólóit ékesítette. Ez magyarázza a *Zsuzsanna* némely egyszerű áriájának szokatlan népszerűségét. Éppen ilyen szokatlan, de a tárgy intím voltát kellőképpen hangsúlyozó a hangszerelés is, amely majdnem mindenütt vonós marad, a fuvósok erősebb hanghatásai nélkül.

Utolsó műve, a *Jephta*: csodálatraméltó művészi teljesítményen kívül, megrázó emberi dokumentum. Ennek a hatalmas egyéniségnek élete végén sikerül magát kiragadnia a teljes vakság okozta letargiából s újból orgonája mellé ül; a közönség mély megilletődéssel figyelte egy alkalommal, hogyan hallgatja lélegzetfojtva a vak Sámson híres áriáját: *Mélységes éj, se nap, se hold...*

Ez a hallatlan erő és töretlen hite segítette abban, hogy hosszas betegsége alatt, a közelgő vakság árnyékában írt oratóriumnak, a töméntelen kétségbeesést, vergődést kifejező tárgy ellenére is békességbe, harmóniába csendülő befejezést adjon. A *Birák Könyvének* szövege szerint *Jephta*, a hős hadvezér teljesíti a győzelemért felajánlott áldozatot: megöli leányát. Az oratórium azonban Isten angyalának szózatával végződik, a megbékülés eszméje legyőzi a még pogány erkölcsök hajthatatlanságát, mert nem véres áldozatot kíván az Úr, hanem gyermeki ragaszkodást Hozzá, aki maga a Szeretet.

*

Az Ószövetségből vett tárgyú oratóriumoknak ez a sora nemcsak Händel ragyogó dallamfantáziájára és technikai tudására jellemző, hanem kiváló drámai elképzeléseire és változatos karakterizáló képességeire is. *Iphis*, a szelid szűz; *Esther*, népének rettenthetetlen szószólója, a csupa gúny, csupa szellem nagyvilági hölgy; *Debora*, a látnok; *Nitocris*, aki az anya olthatatlan szeretetével igyekszik megmenteni Belsazart vétkei ellenére is: éppen olyan kiválóan jellemzett alakjai a drámáknak, mint a férfinők egész sora. A férfialakok közül feltűnő szeretettel, a dallam, a harmónia, a bensőséges kifejezés különös gazdagságával árasztja el Händel az öreg apák — rendszerint basszus hangra írt — szerepét. *Manoa*, a vak Sámson atyja, *Kaleb* („Jósua“), a szerelmes leány édesapja, *Gobrias* („Belsazar“), a gyermekét megbosz-

szuló apa: nemcsak típusok, de dallammal, tempóval, dinamikával mesterien megrajzolt külön-külön egyéniségek is.

Mindezek mellett Händel csodálatos művészete azelőtt ismeretlen s mindmáig is utánozhatatlan módon képes tömegek és népek karakterizálására; aminek alapja elképzelhetetlen kórustechnikája, eredménye pedig az a hatalmas, szinte elemi hatás, amelyet a Händel-oratóriumok váltanak ki világszerte.

SZÉLPÁL ÁRPÁD:

EMBEREK

*Van, kinek megszabva útja
Egyenest az égbe vezet,
Van, ki ott van és nem tudja,
Hogy már régen megérkezett.*

*Van, ki soha nem ér oda
És már babérain pihen.
Van, ki számára a csoda
Kinyílik egy kinyílt szíven.*

*Van, ki nem lát és úgy boldog,
A könnyebb rész jutott neki.
De ha megszólal az Isten,
„Uram, itt vagyok!“ — feleli.*

*Van, aki lát s nem találja,
Van, ki látni nem is akar.
Ki a boldog? Aki várja?
Vagy kit kegyelme betakar?*

*Ki a boldog? Az-e, ki vak
S kebléről soha le nem vált?
Vagy ki elég erős, szabad,
Él és vállalja a halált?*

*Van, ki — jóval, rosszal tele —
Önmagával is szembezáll.
Ha győz, az Isten győz vele
És legyőzve is rátalál.*

*Van, aki hisz, de a hite
Hideg s elolvad, mint a jég,
Van, akinek tűz a szíve,
De nem hamvad el, bárhogy ég.*

*Van, ki térdenállva lesi
És soha hozzá fel nem ér,
Van, aki észre sem veszi,
Hogy eljött érte s benne él.*

*Az a csillagokat járja,
Emez a föld porában ül —
Istent mindig megtalálja,
Aki előle menekül.*

MÁTRAFÜREDEN

az elismert

**első orth. Klein Penzio
PESZACHKOR MÁR MEGNYILIK**

Érdeklődés ifj. Klein Sámuel Gyöngyös.

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kelme festő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85.
Telefon: 130—237
144—302

ÚJ KÖNYVEK

EGY ASSZONY A MILLIÓK KÖZÜL

— Várnai Zseni regénye —

Nem hiszem, hogy akadna olyan olvasó, aki ezt a könyvet, annak dacára, hogy *nem divatos műponya*, — hamar a kezébe vette és olvasni kezdte, abba tudná hagyni. Miért? A válasz nagyon egyszerű: „millió asszony között” kevés akad olyan, aki úgy tud mesélni, mint Várnai Zseni. Ez az ő életregényének legerősebb kvalitása. Regényének mindjárt az első részében megmutatja, hogy *kitűnő stilisztika, de költő és gondolkodó is*. Ennek a *Flaubert, Anatole France* és *Jókai* hagyományaiban tündöklő résznek az olvasása után, amelyben egyiptológiát tanuló fiatal leányának öröklött tudományszomját, kultúráját, atavisztikus érdeklődését és azokat a gondolatokat írja le, amelyeket az *egyiptomi Sphinx váltott ki belőle*, — csettintve lapozunk utána visszafelé, mint amikor egy kiürült gyümölcsösösárba nyúlunk és keresgélünk még benne, hogy újra élvezhessük a nemes gyümölcs zamatát. Tündöklő prológusa ez a regénynek a Sphinxről, amely végtelenbe néző köszemeinek irtózatossá üregével az emberiség bölcsője felett virrasztott: „Ezek a szemek nyommon követték az emberiséget istenkereső útján, láttak bálványokat fölemelkedni és rombadőlni, látták földi istenek tündöklését és bukását. És láttak prófétákat is, látták Mózeszt elvonulni népével. Ezek a köfülek hallották Izrael népének jajkiáltását. Talán ősanád is ott volt amaz asszonyok között, talán egy ősi sejtben őrizte a mi életünket és e titokzatos sejt vonz téged a multba a sivatag órének szeméi elé...” És így tovább. *Az átmenet* ezekből az akkordokból az életregény széles folyamába *nagyon ötletes*. Lelke, anyai lelke a csillagok alatt, amelyeknek még szabad ragyogni, odaszáll a párisi diáklány padlásszobájába, aki már alszik, de éppen mélyet sóhajt, talán érzi, vagy álmodja, hogy az anyja ott ül az ágya szélén mellette és mesélni kezd neki, (ahogy gyermekkorában kívánta,) de most nem egyiptomi királyokról és királynőkről, nem hadvezérekéről és csillagjósokról, hanem *a saját életéről*. És ezzel a mese orsója peregni kezd és a mese csillogó aranyfonala megindul, hogy fénylő és erős szálaival lekösse a hallgató, illetve az olvasó teljes érdeklődését, mindaddig, amíg a mese fonala véget nem ér.

Hármas életregény fonódik egybe Várnai Zseni könyvében: *a szüleinek, a saját és férje életének a regénye*. És ez a hármasság minden más szemponton kívül azért is figyelemreméltó, mert annak a *ritka esetnek* a kedves dokumentuma, hogy *egy író-házaspár kölcsönös megbecsülésben tudott együttélni évek hosszú során keresztül*. De a legszébb, amit erről a könyvről mondhatunk, mindössze néhány szóból áll csak: *olvassátok el okvetlenül*. *Abádi Imre*

BENAMY SÁNDOR: *VÁLSÁGOK ÉVEI*. (Regény. EPOCHÁ. A borítólapon Ruzicskay György festőművész munkája, 184 o.). Valahol Kelet-Európában, — az író szándékosan nem mondja meg, melyik országban? — él egy fiatal mérnök. Tehetséges, nagyotakaró, éhes és szerelmes. Korszakalkotó találmányok feszítik agyát: gondolatai közben elhunyt kedvese alakját, hangját, mozdulatait idézik. A háttérben a szülők, testvérek, rokonok kispolgári gondokkal, reményekkel és küzdelmekkel vonják le a betegesen ideges, érzékeny és valóban súlyos kórtól gyötört mérnököt a maguk konyhaszagú, szűk világába. Ezt a zilált és nyugtalan életet érezteti és fejezi ki *Benamy Sándor* ebben a regényében s művét

azoknak ajánlja, akik megismerték az éhezést és a halált. Komor és komoly hangulatú írás ez. A zsidó remény mindent megszépítő szivárványát sötét viharfellegek takarják el ennek a világnak az egén. Nincs vigasz, kiengesztelődés, megbocsátás ebben az irgalmatlan élettérben. E gyászos, temetői hangulatot az írónak mégis sikerül elfogadtatni az olvasóval, azzal, hogy a riasztó tárgyat, mesét impresszionista stílusával a lét mélységéből a művészet magaslatára emeli.

Gervai Sándor

BEÉRKEZETT KÖNYVEK: Dr. Munkácsi Ernő: *Küzdelmes évek*. (Cikkek és tanulmányok a magyar zsidóság elmúlt évtizedéből.) Budapest, 1943. Libanon kiadása — Varga Sándor—Örkényi Strasser István: *Fiatalok művészete*. (Zsidó Fiatalok Szellemi Közössége kiadása.) — Vallomás a szóhoz. Heimler Jenő új versei. Megjelent az IMIT pártfogásával. Budapest 1943. — *A könyvek ismertetésére visszatérünk*.

GONDOLATOK

A tudás ott kezdődik, ahol a tudomány végződik. Tehát — sehol.

*

Az emberiség bölcsőjében a „megnyílt és látószemű” Ádám elvesztette a Paradicsomot, mert a Paradicsomot csak „csukott szemmel” láthatjuk. A Paradicsom nyelve a gagyogás és tápláléka az anya emlője. A Paradicsomban nem süttött a nap, ott Isten mosolygott...

*

Az antiszemitizmus egyik oka, hogy a zsidóság mindig ott ült a népek ablakában, mert nem juthatott mélyebbre, a maga és a népek korlátozó törvényei miatt. Tehát: szem előtt volt. Hiszen egy házban is sok minden van, de az utcára mégis csak az ablakokat láthatjuk.

*

Az Isten megpihent a hetedik napon, hogy az ember se szégyeljen elfáradni. Ez a Szombat.

*

Az örök tudatlanságnak tudás-stációi vannak. Ez önértékünk titka.

*

Amire azt mondhatjuk, hogy: *mi van abban, ha tesszük*: azt nem illik tenni. Amire azt mondhatjuk: *nem illik tenni*: azt nem szabad tennünk. Amire azt mondhatjuk: *nem szabad tenni*: az a bűn.

Herskovits Béla

VALAMENNYI ITT ISMERTETETT
ÉS MEGEMLITETT KÖNYV KAPHATÓ
Gondos Sándor
modern zsidó könyvesboltjában.
BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 53. Telefon: 425—828.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben
változatos, finom menü mérsékelt árban. Lakodalmakat vállal
elsőrendű kivitelben. Erdélyiek és felvidékiek találkozóhelye.

BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 4-B. TELEFON: 123-843

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

TISZTELT ELŐFIZETŐINKHEZ!

Mult és mostani számunkhoz csekket mellékelünk azon t. Előfizetőink részére, akiknek előfizetése lejárt s kérjük, hogy annak felhasználásával az előfizetési díjat azonnal beküldeni szíveskedjenek, nehogy lapunk küldésében fennakadás álljon elő. A KIADÓHIVATAL

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG RENDKÍVÜLI KÖZGYŰLÉSE. Február hó közepén a Pesti Izr. Hitközség rendkívüli közgyűlést tartott. A közgyűlést Stern Samu elnök nagyvonalú beszéddel nyitotta meg. Megemlékezett a felekezeti nagy halottairól, kegyelettel szolt a haza szolgálatában megszervezés idegenben életüket vesztett honvédekről és munkaszolgálatosokról, majd az eddigi pótadó megújítását kérte az 1943. évre is. „Nincs ma a magyar zsidóságnak fontosabb feladata”, — mondta Stern Samu elnök, — „mint gondoskodni a munkaszolgálatosokról”. „Ha mindössze 50 százalékos pótadó kivetésével elégszünk meg”, — mondta azután — „tesszük ezt azért, mert e pótadón felül további önkéntes áldozatkésztséget várunk tehetős hittestvéreinktől.” Erős szavakkal szolt azután az új kitérés hullámról, melynek okait kutatva, az igazi neológia mivoltát vázolta. Büchler Bertalan pénzügyi elöljáró magasszínvonalú expozéja után dr. Munkácsi Ernő főtitkár a határozati javaslatokat olvasta fel, majd dr. Jordán Lajos, Komoly Ottó, a M. C. Sz. elnöke, Popper Lajos és Fábián Béla beszéde után a közgyűlés egyhangúlag elfogadta a pénzügyi javaslatokat.

DR. HELLER BERNÁT HALÁLA. Súlyos veszteség érte a zsidó tudományos világot dr. Heller Bernát professzor váratlan halálával. A megdöbbentő hírt lapzártakor kaptuk — s így dr. Heller Bernátnak, a kiváló tudósnek és pedagógusnak életművét a *Mult és Jövő* következő számában fogjuk méltatni.

AZ IZRAELITA FELEKEZETI ALKALMAZOTTAK ORSZÁGOS EGYESÜLETE egyhangú lelkesedéssel Trebitsch Márkust, a Pesti Izr. Szentegylet h. főtitkárát választotta elnökévé. Az új elnök személye mindenképpen garancia arra, hogy új korszak kezdődik a Felekezeti Alkalmazottak Egyesülete életében. Trebitsch Márkus tettekre kész egyéniségével és nagy szervező készségével új utakra indítja majd a felekezeti alkalmazottaknak ezt a fontos közületét.

AZ IMIT FELOLVASÓ-ÜLÉSE. Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat február 28-án tartotta meg havi felolvasó-ülését a Pesti Izr. Hitközség dísztermében. Dr. Szemere Samu magasnívű elnöki megnyitója után dr. Szegő Miklós: *Belső problémáinkról*, Peterdi Andor: versiből, Náday Pál: *Népekecsék* címen olvasott fel. A szépszámú közönség figyelemmel és érdeklődéssel hallgatta meg az illusztris előadókat.

A MIEFHÖE ZENESZEMINÁRIUMÁNAK BEVEZETŐ ESTJÉN Starker János szerepelt. A fiatal gordonkaművész ezúttal is hírnevéhez méltóan játszott s ragadta tapsokra az est közönségét. Vivaldi Concertója, Volkmann koncertje, Granados, Schubert, Rossini, Gluck kisebb darabjai s kísérelével, a kiváló Sebők Györggyel együtt előadott Francoeur-szonáta mind külön élményt jelentett a nagyszámú hallgatóságnak s biztosította, hogy a most induló est-sorozat nívós lesz. — Az egyesület első rendes zeneszemináriumi estje méltó folytatása volt ennek a hangversenynek. Két kiváló művész, Surányi Éva és Gerle Róbert zongora-hegedűszonáta-estje is a fiatal magyar zsidó művészgeneráció tehetségét bizonyította. Mozart B-dur, Beethoven, Kreutzer és Franck A-dur szonátája egyaránt elragadtatta a nagy közönséget, amely hálás tapsokkal köszönte meg a szereplőknek a jól sikerült estét.

SZERZŐI DÉLUTÁN. Szilas Frida a Magyar Zsidók Egyesületében, a „Szerdai Társaság” előtt tartotta jól sikerült szerzői délutánját, február 17-én. A mélyen szántó, komoly, majd vidám verseket, valamint dalokat szépszámú közönség hallgatta végig, mely mindvégig lelkesen ünnepelte a szerzőt, Hajós Mimi előadóművésznővel és Adler Marianne énekesnővel együtt.

BALASSA JÓZSEF — 80. ÉVÉBE LÉPETT. A magyar nyelv nagy tudósa, Balassa József professor február hóban lépett nyolcvanadik életévébe. Balassa József a Magyar Nyelvőr szerkesztésével, a magyar helyesírás megállapításával és kétkötetes nagy szótárával maradaudó érdemeket szerzett a magyar nyelvtudományban. Zsidóvonatkozásúak a Magyar zsidó dialektusokról (IMIT 1898), a Zsidó tudósok a magyar nyelvtudományban c. tanulmányai. A magyarnyelvű bibliafordítás (IMIT) szerkesztőbizottságának tagja, a Pesti Izr. Hitközség képviselőtestületének dísztagja. A magyar zsidó társadalom meleg szeretettel fordul Balassa József nagy alakja felé, 80. éve küszöbén.

EZÜSTLAKODALOM. Február 18-án tartotta meg ezüstitakodalmát Benedek György, a nagykőrösi izr. hitközség népszerű és kiváló elnöke, amely alkalommal bensőséges, meleg szeretettel ünnepelte őt nejével együtt a hitközség, a Szentegylet és a Nőegylet tisztikara. Az egyházi szertartás után dr. Székely Béla szentegyleti elnök tolmácsolta a hitközség, Szentegylet és Nőegylet jókívánságait és mondott hálás köszönetet a helybeli szegények és OMZSA részére ez alkalommal juttatott nagyösszegű adományért. A szűk családi körben történt megható ünneplésért Benedek György szívből jövő, keresetlen szavakkal mondott köszönetet.

A. RUPPIN HALÁLA. Február hóban elhunyt Jeruzsálemben Arthur Ruppín, a palesztinai zsidóság egyik kiváló alakja, hatvanhétéves korában. A Ruppín 1876-ban született, Berlinben élt, 1904-ben jelent meg *Die Juden der Gegenwart* c. híres műve, mely nevét világszerte ismertté tette. 1908 óta a palesztinai telepítő akciók vezetője volt. *Soziologie der Juden* c. kétkötetes nagy műve 1930-ban jelent meg.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragó-
 rek sírkőraktára
 Budapest, VII., Károly király-út 3/c
 Dob u. sarok Tel. 226-082
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató.

Engedélyezve: 20700/1938. XII. M. E. sz. alatt.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

BOROS JÓZSEF

SIREMLÉKEK nagyraktára kizárólag: Budapest, VII.

DOB-UTCA 2

(Károly-körúti sarokház)

Telefon: 227-096

**Modern fedőlapos
virágvázás siremlékek**

**OLCSÓ
ÁRAK**

HALÁLOZÁS. Mult évi november 27-én hetvenhat éves korában elhunyt özv. Stanicsek Józsefné Kolozsvárott. Gyászolják leányai Stanicsek Judith férjezett Friedmann Lipótné és Stanicsek Ilona, valamint veje, Friedmann Lipót dobozgyáros.

ROSENBERG LIPÓT Komáromban 73 éves korában elhunyt. Özvegye, gyermekei, vejei és unokái gyászolják.

FREUND BENŐ vasnagykereskedő Érsekújváron meghalt. Halála városszerte mély részvétet keltett.

DR. STEINER IZSÓ HALÁLA. Dr. Steiner Izsó ügyvéd, a Bosnyák-téri templomkörzet alelnöke február hó közepén hirtelen elhunyt. Halála a legszélesebb körökben mély részvétet keltett. Temetésén ott volt úgyszólván a körzet egész zsidósága. Dr. Bernáth Miklós körzeti rabbi magasröptű, lendületes gyászbeszédében kiemelte, hogy dr. Steiner Izsó a zuglói templomkörzet egyik megalapítója volt, majd a háború által sújtott családok és a munkaszolgálatosok érdekében kifejtett eredményes munkásságát méltatta, végül példakép mutatta fel ideális családi életét feleségével, aki a *Zuglói Izr. Nőegylet* vezetője. Dr. Kertész Adolf, a P. I. H. szertartásügyi előjárója a hitközség zászlaját hajtotta meg dr. Steiner Izsó harmincéves zsidó közéleti munkásságának érdemei előtt. A körzet nevében *Mezőfi* Vilmos tett tanuságot dr. Steiner Izsó önzetlen munkája és becsületes pályája mellett. A sírnál dr. Scheer Tibor rabbi vett meghatározó beszédben búcsút a Bosnyák-téri templomkörzet nagy halottjától.

Mult és szeptember 12-én, Ros-Hasonó napján hunyt el Palánkán jótékony és vallásos életének 69-ik évében *Hauser Lajosné* szül. Klein Hermina. Gyászolják férje, fiai: Samu és a távollevő Hugó, menyei és unokája Gyula.

A PESTI CHEVRA KADISA IZRAELITA SZENT-EGYLET folyó évi március hó 4-én, csütörtökön délután 5 órakor a Dohány-utcai templomban Jóm-Kippur Kotaun istentisztelettel kapcsolatosan

alapítási ünnepélyt rendezett.

Az ünnepi beszédet dr. Hevesi Ferenc rabbi úr mondta, mely alkalommal néh. főt. dr. Hevesi Simon volt vezető főrabbinink emlékének is hódolt.

Budapest, 1943.

A PESTI CHEVRA KADISA
előjárósága.

Február hó 21-én óriási részvét mellett, 84 éves korában temették el özv. *Richter* Izidornét, a híres megboldogult nagy talmudtudós özvegyét. Gyászolják gyermekei és kiterjedt rokonsága.

Súlyos csapás érte a bicskei zsidóságot dr. *Benjámín* Jenő ügyvéd hirtelen halálával. Az életerős, jószívű ember gyakran állott szegény, jogorvoslást kereső hitsorsosai mellé. Egyideig hitközségének buzgó elnöke is volt. Igen büszkén szokta emlegetni, hogy a Cionista Szövetség első alapítói között szerepelt. Temetése február 19-én nagy részvét mellett ment végbe Budapesten, ahol az otthoniak nevében dr. *Frenkel* Ernő főrabbi meghatározó szavakkal búcsúztatta. Egyetlen fián, dr. *Benjámín* Olivér ügyvéden kívül, aki munkaszolgálatából éppen szabadságon volt, kiterjedt, előkelő család gyászolja.

VÁSÁROLJON JAVNE KÖNYVEKET!

A JAVNE KÖNYVEK A ZSIDÓ KULTURA FORRÁSAI

MOST JELENT MEG:

MARTIN BUBER:

Száz chászid történet

A nagy cádikok és jámbor követők csodás történeteit, költői példázatait, legendás anekdotáit tartalmazza ez az új kötet, melyben helyet foglal M. Buber nagy tanulmánya chászidizmasról, továbbá a fordító Buber-életrajza, a chászidizmus története és bibliográfiája.

Dr. Pfeiffer Izsák művészi fordításában és jegyzeteivel.
Ára P 4.50.

JOSEPH KLAUSNER:

A modern héber irodalom története

A jeruzsálemi egyetem tudós tanárának, a híres történelmekutatónak összefoglaló, hézagpótló műve a XVIII. század végi újjászületéstől napjainkig. Grosz Ernő és Kardos Pál kitűnő fordításában, részletes bibliográfiával és névmutatóval.
Ára P 5.80.

EDDIG MEGJELENT JAVNE KÖTETEK:

1. Benoschowszky Imre: Zsidóságunk tanításai P 3.20, *elfogyott*;
2. S. J. Agnon: Tengerek szívében P 3.20, *elfogyott*;
3. Hahn István: A fény ünnepe P 3.20, *elfogyott*;
4. Roth Emil: Az Örökös Éjszakája s. a. II. kiadás P 5.40
5. Herzl Tivadar: Ha akarjátok, nem mese s. a. II. kiadás P 4.50;
6. Danzig Hillél: Az eszme kovácsai P 3.60;

7. E. Carlebach: Exotikus zsidók P 3.80;
8. Vidor Pál: A Szombat könyve P 4.20.

Sajtó alatt:

- C. Roth: A középkori zsidóság kb. P 4.80; Héber költők antológiája, Kardos László műfordításában kb. P 4.80.

Minden kötet művészi kiállításban, izlésesen kötve. Ajándék céljára, jutalomkönyveknek is alkalmas. Kapható minden könyvkereskedésben és a kiadónál: Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége, Budapest VII., Király-u. 93.

Raktáron levő **síremlékek** mélyen leszállított áron

LÖWY J. UTÓDA Budán II. FŐ-UTCA 79 (PÁLFFY-TÉR MELETT)
TELEFON: 35-15-81

Parókat készít Is hullámosított hajból



Tartós
hullám
Manikűr
Hajfestés
Olcsó árak!

**HEISZ
JENŐNÉ**

női fodrász és
parókakészítő

VI., Vasvári
Pál-u. 4.

Takarékos családok
olcsón és jól vásárolhatnak
KLEIN ANTAL
divatházában Bpest, VII., Király-u. 49

Selymek, szövetek, vászonárak.
Kelengyék, kötöttárak és női konfekció

**Üvegtetőcserép
és Eternit**

szabványméretű
drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29.

ÜVEGHÁZ

Telefon: 110—114*

Elegáns

**CSECSEMŐ-
KELENGYÉK**

SZÉKELY JENŐ

Petőfi Sándor-utca 9

FÜRTH

lakástakarító- és féregirtó vállalat

BUDAPEST, V.,

CSÁKY-U. 7. II. em.

TELEFON: 124—455

Lelkiismeretes munka

Príma referenciák

Hajszálak végleges kiirtása villannyal



Szépségápolás, Szemölcsirtás. Quarz.
Pollák Sarolta kozmetikai intézete,
Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásai (házi kezelésre):

«Miracle» szőrtelenítőszer
vagy «Miracle» szőkítő-
kenőcs.

«Miracle» krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya.

(Kérjen
prospektust.)

Tanfóványképzés.

DAMAST, VÁSZON

nanszon színes, damast étkezészetek, abroszok,
törülközők, konyharuhák stb.

PRÍMA, NEM MŰROSTOS

rendkívül olcsón

WEISZ, Paulay Ede-utca 58.

udvarban. Liszt Ferenc-tér mellett.